

Turvallisuuden kokemuksen järkkyminen ja uudelleenrakennus

Eve-Linda Lassila
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalipsykologia
Pro gradu -tutkielma
Kesäkuu 2019

 <div> HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI </div>		
Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Eve-Linda Lassila		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Turvallisuuden kokemuksen järkkyminen ja uudelleenrakennus		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalipsykologia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Kesäkuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 70
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan turvallisuuden kokemuksen narratiivista rakentumista ja uudelleenrakentumista kaltoinkohtelun trauman jälkeen. Tarkoituksena on selvittää, kuinka erityisesti kaltoinkohtelua kokeneita yksilöitä voitaisiin paremmin ymmärtää ja auttaa. Taustalla toimii Suvi Ronkaisen ja Sari Näreen (2008) väite siitä, että yhteiskunta vastaa tällä hetkellä ihmisten sisäisen turvallisuuden tarpeeseen ainoastaan lisäämällä ulkoisia turvatoimia.</p> <p>Tutkimusta varten on haastateltu kolme tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä eronnutta nuorta aikuista, joilla on kaltoinkohtelun kokemuksia. Haastatteluja on analysoitu narratiivisin menetelmin ensin kuvailemalla, sitten tulkitsemalla teoriaa vasten. Turvallisuuden kokemuksen teoreettisena taustana toimii Janoff-Bulmanin (1992) teoria ihmisen perususkomuksista, joita ovat usko omaan arvoon, sekä usko maailman hyväntahtoisuuteen ja merkityksellisuuteen. Teoriaa yhdistetään narratiiviseen lähestymistapaan, jossa oletetaan, että ihmiset jäsentävät elämänsä tapahtumia tarinoiden avulla.</p> <p>Tutkimustulokset osoittavat, että turvallisuuden kokemusta kannattelevien perususkomusten uudelleenrakentaminen on vahvasti yhteydessä yksilöiden toimijuuteen. Kaksi tutkittavaa kuvaavat elämäänsä ja itseään narratiivein, joissa heillä itsellään on paitsi uudelleen rakentunut turvallisuuden tunne, myös paljon toimijuutta omassa elämässään. Kolmas tutkittava kuvailee elämäänsä hyvin turvatomaksi, eikä myöskään näe itsellään olevan paljon toimijuutta.</p> <p>Tutkielman johtopäätöksenä on, että turvallisuuden tunteen tukemisessa keskeistä on vahvistaa yksilöiden omaa toimijuutta ja sitä kannattelevia sisäisiä uskomuksia. Ulkoiseen turvallisuuteen, valvontaan ja rangaistuksiin, nojautuva näkökulma auttamistyössä ei riitä tuottamaan ihmisille sitä vuorovaikutukseen perustuvaa sisäistä turvallisuuden tunnetta, jota he sosiaalisina olentoina kaipaavat.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords turvattomuus, narratiivinen tutkimus, uskonnolliset yhteisöt, toimijuus		
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisor Kari Vesala		

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO	5
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
2.1 Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen	7
2.2 Turvallisuuden kokemuksen perusta	8
2.3 Narratiivinen lähestymistapa	12
2.4 Voiko turvallisuuteensa vaikuttaa?	14
2.5 Tutkimuskysymykset	16
3 METODIT	16
3.1 Tutkittavien rekrytointi ja eettisyys	17
3.2 Aineistonkeruu ja analysointi	18
4 TULOKSET	19
4.1 Aineiston esittely	19
4.2 Jonnan tarina	25
4.3 Saaran tarina	34
4.4 Sinin tarina	42
4.5 Turvallisuuden kokemuksen järkkäytyminen	49
4.6 Turvallisuuden kokemuksen uudelleenrakennus	51
4.7 Toimijuuden rakentuminen tarinoissa	53

5	DISKUSSIO.....	60
5.1	Tutkijan oma tausta.....	60
5.2	Ihmisen kyky selviytyä	62
	LÄHDELUETTELO.....	67
	LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Turvallisuutta on kahdenlaista. Suvi Ronkainen ja Sari Näre (2008) luonnehtivat näitä kahta turvallisuuden ulottuvuutta englanninkielen sanoilla safety ja security. Suomessa näille käsitteille ei ole olemassa omia vakiintuneita termejään, mutta nimitän näitä työssäni sisäiseksi ja ulkoiseksi turvallisuudeksi. Safety merkitsee sisäistä turvallisuutta, varmuutta, luottamusta ja suojaa – turvallisuuden kokemusta. Security puolestaan painottaa ulkoisen turvallisuuden piirteitä: turvaamista, turvajärjestelmiä ja instituutioita. (Ronkainen & Näre, 2008, s. 16–17.)

Ronkainen ja Näre väittävät, että yhteiskunta vastaa tällä hetkellä ihmisten suojan (safety) tarpeisiin tarjoamalla turvaa (security). Esimerkiksi väkivallan vastainen työ näyttäytyy usein rangaistuksina, vartiointina ja uhrien velvoittamisena suojautumaan. Tämä ei kuitenkaan riitä tuottamaan suojaa, sillä siitä puuttuu keskeinen moraalisen työn ydin, persoonallisen integriteetin suojan takaaminen, sekä vuorovaikutuksen, luottamuksen ja kunnioituksen aspektit. (Ronkainen & Näre, 2008, s. 17.) Kuinka uhreja voitaisiin sitten todella ymmärtää ja tukea? Siihen tarvitaan aitoa ymmärrystä siitä, mistä turvallisuuden kokemus koostuu, miten se järkkyy ja kuinka se uudelleenrakennetaan. Turvallisuuden tunne on jotain muutakin kuin ulkoisen uhan puuttumista.

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani turvallisuuden kokemusta, josta käytän ajoittain myös kansantajuisempaa ilmausta turvallisuuden tunne. Haastattelin nuoria aikuisia, jotka ovat eronneet tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä ja joilla on kaltoinkohtelun kokemuksia. Oletan, että kaltoinkohtelua ja/tai hylkäämistä kokeneiden yksilöiden elämässä turvallisuutta koskevan uskomusjärjestelmän särkyminen näyttäytyy selkeämmin kuin niillä yksilöillä, jotka eivät ole kokeneet tällaista traumaa.

Tutkittavien elämäntarinoita analysoimalla haen vastauksia kysymyksiin siitä, miten turvallisuuden tunne järkkyy ja millä tavoin sitä voidaan uudelleenrakentaa. Uskonnolliset yhteisöt usein lupaavat jäsenilleen turvallisuutta ja huolenpitoa, minkä takia onkin

kiinnostavaa antaa ääni heille, joille yhteisö ei ehkä olekaan ollut niin turvallinen. Onko uskonnollisen yhteisön tarjoama turvallisuus ollut vääränlaista tai jopa haitallista, ja mikä tutkittavien turvallisuuden tunnetta sitten tukee, ellei ikuista turvallisuutta lupaava uskonto?

Tässä tutkielmassa perustan käsitykseni turvallisuuden kokemuksesta Ronnie Janoff-Bulmanin (1992) teoriaan ihmisen perususkomuksista, jota yhdistän narratiiviseen lähestymistapaan. Turvallisuuden tunnetta ylläpitäviä perususkomuksia ovat: 1) minä olen arvokas, 2) maailma on hyvántahtoinen ja 3) elämä on merkityksellistä. Nämä uskomukset rakentuvat ja elävät vuorovaikutuksessa (Janoff-Bulman, 1992, s. 18). Ne toimivat pohjana koko elämän ajan ajatteluamme ohjaavalle systeemille, joka sisältää hyvin pitkälti tiedostamattomia uskomuksia maailmasta, itsestämme ja ennen kaikkea näiden välisestä suhteesta (mts. 5-6, ks. Lahikainen, 2000). Oletan, että näitä uskomuksia ylläpidetään ja rakennetaan esimerkiksi erilaisin narratiivein.

Uskonnollisesta yhteisöstä eroamisen konteksti tarjoaa mielestäni mielenkiintoisen maaperän tarkastella paitsi vuorovaikutuksellista turvallisuutta myös yksilön suhdetta yhteisöön ja sitä kautta tarinankertojien toimijuutta. Kun turvallisuuden tunne järkkyy, perususkomukset on rakennettava uudelleen, ja se on aktiivista, vuorovaikutteista toimintaa (Janoff-Bulman, 1992). Aktiivista toimijuutta on myös päätös lähteä uskonnollisesta yhteisöstä ja kaikki tutkittavat olivat tähän ratkaisuun itse päätyneet. Aineiston analyysissä käyn yksityiskohtaisesti läpi kolme erilaista elämäntarinaa, joista uskoakseni löytyy paljon kiinnostavia näkökulmia siihen, miten turvallisuuden tunne järkkyy ja kuinka se rakennetaan uudelleen traumaattisten tapahtumien jälkeen.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen

Sosiaalipsykologisesti ajateltuna uskonnollisuus voidaan luokitella sosiaalisesti identiteetiksi, joka pohjautuu tietynlaiseen uskomusten järjestelmään. Näin ovat tehneet esimerkiksi Ysseldyk, Matheson ja Anisman (2010) ja käytän omassa tutkielmassani tätä samaa määritelmää. Uskonnollisuus ryhmäjäsenyytenä rajaa tarkastelun ulkopuolelle henkilökohtaisen uskonnollisuuden tai hengellisyyden ulottuvuudet. (Ysseldyk ym., 2010.) Vaikka uskonnollinen ryhmäjäsenyys ja henkilökohtainen uskonnollisuus tai hengellisyys usein kulkevat käsi kädessä, olennaista on, että uskonnolliseen ryhmään liittyy puhtaasti hengellisten tavoitteiden lisäksi myös koko joukko ei-hengellisiä tavoitteita ja piirteitä (Miller & Thoresen, 2003).

Uskonnollisia ryhmiä ja yhteisöjä koskeva keskustelu on kaiken kaikkiaan hyvin laaja ja alati kasvava kokonaisuus. Suomessa erityisesti uskonnollisissa yhteisöissä tapahtuva vallankäyttö ja väkivalta, sekä yhteisöistä eronneiden kokemukset ovat olleet paljon esillä niin tutkimuksessa kuin julkisessa keskustelussa ja populäärikirjallisuudessa (ks. Hurtig, 2013; Linjakumpu, 2012; Ruoho, 2010; Ruoho, 2015; Ruoho & Ilola, 2014). Omassa aineistossani esiintyvät Jehovan todistajat sekä lestadiolaiset ovat uskonnollisina vähemmistöryhminä jo varmasti jokaiselle suomalaiselle melko tuttuja. Vaikka oma tutkimusaiheeni tietysti liittyy näihin paljon esillä olleisiin teemoihin, keskityn kuitenkin tutkielmassani näkökulmaan, jota ei ole aikaisemmin painotettu.

Käsillä olevan tutkielman puitteissa tutustuin uskonnollisuutta ja traumaa koskeviin sekä uskonnollisuutta ja narratiivisuutta yhdisteleviin tutkimuskeskusteluihin.

Traumatutkimuksessa uskontoa on käsitelty paljon esimerkiksi selviytymiskeinona (Brewer-Smyth & Koenig, 2014; Harper & Pargament, 2015; Shaw, Joseph, & Linley, 2005) ja post-traumaattisen kasvun yhteydessä (Calhoun, Cann, & McMillan, 2000; Shaw ym., 2005). Myös narratiivinen lähestymistapa uskontoon näyttäisi olevan lähinnä uskonnollisen kokemuksen kuvaamista (esim. Sadati, Lankarani, Gharibi, Fard,

Ebrahimzadeh, & Tahmasebi, 2015). Turvallisuuden tunteen järkkymisen ja uudelleenrakentumisen teemoista ylipäättään löytyy melko vähän tutkimusta, uskonnollisten yhteisöjen kontekstissa sitä ei löydy lainkaan.

Alkuperäinen tutkimuskohteeni rajaus ei sulkenut pois edelleen johonkin tiiviiseen uskonnolliseen yhteisöön kuuluvia ihmisiä. Koska kaikki tutkimukseen osallistuneet ihmiset kuitenkin ilmoittivat eronneensa tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä, rajasin tutkimuskysymykseni ja -aiheeni koskemaan nimenomaan ryhmistä jo eronneita jäseniä. Tutkimukseni heijastelee näin laajempaa länsimaissa tapahtuvaa kulttuurista muutosta, jossa perinteiset selvärajaiset, kollektiivisuuteen perustuvat uskonnot väistyvät yksilökeskeisen kulttuurin tieltä (Heelas & Woodhead, 2005).

On merkillepantavaa, että nimenomaan eronneet jäsenet päättivät osallistua tutkimukseen, joka käsittelee turvallisuuden tunteen järkkymistä. Voiko tietynlainen turvattomuus ja turvallisuuden uudelleenrakentamisen haaste olla näiden ihmisten kohdalla erityisen suuri kysymys? Tulosten erittelyssä nähdään, että turvattomuus voi olla yksilölle paitsi syy erota yhteisöstä, myös sen seuraus. Uskonnolliseen yhteisöön liittyvät teemat ovat tutkittavien elämässä hyvin kiinteästi sidoksissa sekä turvallisuuden että turvattomuuden kokemuksiin.

2.2 Turvallisuuden kokemuksen perusta

Tutkimukseni keskiössä ovat ihmisen vuorovaikutuksessa syntyvät perususkomukset maailmasta. Traumatutkimuksen klassikko Janoff-Bulman (1992) sanoo, että tulkintojamme maailmasta ohjaa sisäinen “perusoletusten” (fundamental assumptions) systeemi. Tämä perusta sisältää uskomuksia, joista olemme kaikkein vähiten tietoisia, ja joita hyvin harvoin, jos koskaan lähdemme kyseenalaistamaan (Janoff-Bulman, 1992, s. 5). Perustavia uskomuksia on kolme: minä olen arvokas, maailma on hyvántahtoinen ja elämä on merkityksellistä. Riippumatta traumatisoivasta tapahtumasta tai kyseessä olevasta yksilöstä tämän oletetaan olevan universaali rakenne. Minkä tahansa perususkomuksen rikkoutuminen riittää horjuttamaan yksilön turvallisuuden tunnetta merkittävästi. (Mts. 75.)

Maailman hyvántahtoisuus viittaa ensinnäkin muiden ihmisten hyvyteen. Uskomme, että muut ihmiset ovat yleensä hyviä, ystävällisiä ja auttavaisia. Toisekseen uskomme, että hyviä asioita tapahtuu meille, että juuri meillä on suotuista onni ja itsellemme ei voi tapahtua mitään pahaa. Janoff-Bulman korostaa, että ihmisten käsitykset omasta elämästään ja tulevaisuudestaan ovat varsin positiiviset, vaikka he olisivatkin tietoisia siitä, että maailmassa tapahtuu pahoja asioita. Maailman pahuudet eivät kuitenkaan kosketa yksilöä, joka elää omassa onnellisessa, turvallisessa kuplassaan. (Janoff-Bulman, 1992, s. 6–7.)

Maailman merkityksellisyys viittaa siihen, että uskomme elämämme tapahtumien käyvän järkeen ja olevan merkityksellisiä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että pyrimme ymmärtämään hyvien ja pahojen tapahtumien ”jakeluperiaatetta” – miksi tietyille ihmisille tapahtuu tietynlaisia asioita. Näin ollen onnettomuuksien sattuesssa omalle kohdalle ”miksi”-kysymystäkin polttavampi kysymys on ”miksi minä”. Tahdomme uskoa, että maailma on oikeudenmukainen paikka. Hyville, moraalisisille ihmisille kuuluu tapahtua hyviä asioita, samoin kuin pahoille ihmisille tapahtuu pahoja asioita. (Janoff-Bulman, 1992, s. 8–9.) Esimerkiksi raiskauskeskusteluista tuttu uhrin syyttämisen ilmiö (victim blaming) palvelee juuri tämän uskomuksen säilyttämistä. Uhrin täytyi olla itse jollain tavalla osallinen tapahtumiin, koska muutenhan pahaa voisi sattua kenelle tahansa, ja se on pelottava ajatus. (Mts. 148–149.)

Itsen arvokkuus merkitsee, että näemme itsemme hyvinä, pystyvinä ja moraalisinakin yksilöinä. Ihmisillä on taipumus nähdä itsensä erityisen positiivisessa valossa, mitä tulee kontrolliodotuksiin ja oman pystyvyyden arviointiin. Janoff-Bulmanin mukaan kaikki kolme perusolettamusta ovat läsnä samanaikaisesti ja muodostavat yhdessä uskomusmaailmamme ytimen. Uskomukset eivät ole kapea-alaisia, vaan hyvin abstrakteja ja emotionaalisesti latautuneita käsitteitä. (Janoff-Bulman, 1992, s. 11–12.)

Turvallisuuden kokemuksesta järkyttävä trauma merkitsee yhtäältä uhkaa omalle selviämismelle ja toisaalta uhkaa omalle perustavanlaatuiselle uskomusjärjestelmälle (Janoff-Bulman, 1992, s. 64). Näin ollen sittenkin, kun oma elämä ei ole enää suoraan uhattuna, traumasta

selvinneiden on rakennettava uusi perususkomusten systeemi, sillä heidän vanhat uskomuksensa ovat rikkoutuneet. Vanhat uskomukset eivät enää kannattele tai tuo turvaa uudessa tilanteessa. (Mt.) Merkittävää on, ettei traumaattisen tapahtuman ole välttämättä täytynyt tapahtua itselle ollakseen turvallisuuden tunnetta järkyttävä. Erityisesti läheiselle, rakkaalle ihmiselle tapahtunut paha voi hyvinkin aiheuttaa yksilölle trauman. (Mts. 55)

Janoff-Bulman (1992) nostaa esille, että välittömästi traumaattisen tapahtuman jälkeen ihmisillä on taipumus torjua tapahtunutta ja turruttaa tunteensa, samaan aikaan kun muistot tapahtumista tunkeutuvat väkisin esimerkiksi uniin. Torjumisen prosesseilla on perinteisesti ollut negatiivinen kaiku, mutta pohjimmiltaan ne edesauttavat uuteen tilanteeseen sopeutumista ja siten selviytymistä. Torjuminen suojelee yksilöä raskailta tunteilta, joiden käsittelyyn hän ei ole valmis. Se antaa mahdollisuuden kohdata uhkaavaa uutta tietoa hiljalleen ja pienissä paloissa, sen sijaan, että koko massiivinen muutos kohdattaisiin heti. (Mts. 95–99.)

Traumassa rikkoutuneiden perususkomusten uudelleen rakentaminen ja turvallisuuden tunteen palauttaminen tarkoittaa Janoff-Bulmanin mukaan uuden ja vanhan tiedon mielekästä yhdistämistä. Paluuta entiseen ei ole, joten usko maailman hyväntahtoisuuteen, itsen arvokkuuteen ja elämän merkityksellisyyteen on rakennettava alusta uudestaan. Yleisimpiä selviytymisstrategioita (coping) on kolme: sosiaalinen vertailu, itsesyyllistäminen ja traumaattisen tapahtuman uudelleentulkinta. Näitä tai jotakin näistä strategioista hyödyntämällä ihmiset tuovat hyvyttä, merkitystä ja arvokkuutta itse traumatisoivien tapahtumien keskelle¹. (Janoff-Bulman, 1992, s. 116–118.)

Muiden ihmisten, erityisesti läheisten, vaikutus yksilön turvallisuuden tunteelle ja traumasta selviämislle on valtaisa. Jos lapsuuden sosiaalinen ympäristö on turvaton ja etenkin jos juuri ne ihmiset, joiden kuuluisi suojella lasta, tekevät hänelle pahaa, traumatisoivan tapahtuman vaikutukset moninkertaistuvat. Lapsen uskomusjärjestelmä on

¹ Alkuperäisteksti: ”- - locate and create evidence of benevolence, meaning, and self-worth in the very events that first challenged and shattered these illusions.” (Janoff-Bulman, 1992, s. 118.)

vasta rakennusvaiheessa, joten on todennäköistä, että tällaisessa kasvuympäristössä turvattomuus rakentuu vahvasti osaksi hänen perususkomuksiaan maailmasta. Tällaiselle ihmiselle ei synny käsitystä siitä, että maailma olisi hyväntahtoinen ja merkityksellinen, tai että hän itse olisi arvokas. Siinä missä turvallinen ja rakastava ympäristö lisää huomattavasti lapsen selviämismahdollisuuksia, turvaton ja kaltoinkohteleva ympäristö puolestaan syventää traumaa entisestään. (Janoff-Bulman, 1992, s. 86–87.)

Uskomusten uudelleenrakentamisessa muilla ihmisillä on tärkeä rooli, aivan kuten niillä on jo silloin, kun uskomuksia lapsuudessa alun perin muodostetaan. Vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa trauman läpikäynyt ihminen saa suoraa tietoa ympäröivästä maailmasta ja itsestään. Vuorovaikutuksessa selvitetään, onko maailma yhä hyväntahtoinen ja merkityksellinen, ja onko itse arvokas. (Janoff-Bulman, 1992, s. 146.) Usein trauman kokeneilla ihmisillä tulee jossain vaiheessa suuri tarve puhua. Puhumalla tapahtuneesta kokemus voidaan jäsentää myös omassa mielessä helpommin ymmärrettävään ja käsiteltävään muotoon. Sen avulla voidaan myös hakea ja saada sosiaalista tukea. (Mts. 108–109.) Kaiken kaikkiaan puhuminen on merkittävä osa selviytymistä, minkä takia olisikin tärkeää, että kaikilla trauman kokeneilla olisi siihen mahdollisuus.

Perusolettamukset muodostavat pohjan yksilön toiminnalle, joten Janoff-Bulmanin (1992) teoria voidaan lukea myös teoriana toimijuudesta. Yksinkertaistettuna toimijuus voidaan määritellä kyvyksi saada asioita tapahtumaan (Niska, 2015, s. 30–31). Perusolettamusten järkkyminen on suora uhka yksilön toimijuudelle, sillä siinä usko itseensä ja maailman hallittavuuteen horjuu, ja voi jopa hetkellisesti kadota kokonaan. Itselle tapahtuvat asiat eivät olekaan enää kokonaan omissa käsissä. Uskomusten uudelleenrakentaminen puolestaan on toimijuuden harjoittamista, sillä yksilö etsii itse aktiivisesti uusia tulkintatapoja ja rakentaa tapahtumien ympärille uutta identiteettiä.

2.3 Narratiivinen lähestymistapa

Yhdistän tutkielmassani Janoff-Bulmanin (1992) teoriaa narratiiviseen tulkintaan, jota esittelen tarkemmin tässä luvussa. Edellä kuvailtu perususkomusten systeemi on toimijuuden pohjalla. Narratiivit puolestaan ovat väline tuon toimijuuden toteuttamiseen ja rakentamiseen.

Bruner (1986) luonnehtii teoksessaan *Actual minds, possible worlds* kahta ajattelun tapaa: narratiivista ja teoreettista. Teoreettinen ajattelu on loogisesti toimiva kuvailun ja perustelun systeemi, mikä synnyttää tarkkaa analyysiä, loogisia selityksiä, hypoteesien ohjaamaa empiiristä näyttöä sekä tieteellisiä teorioita (Bruner, 1986, s. 12–13).

Narratiivinen tapa puolestaan synnyttää hyviä ja uskottavia tarinoita, joiden ei kuitenkaan välttämättä tarvitse olla objektiivisesti totta. Totuusarvo on toissijainen, sillä tämä ajattelu keskittyy käsittelemään ja kuvaamaan ihmisten aikomuksia ja toimintaa. Narratiivinen ajattelu siirtää ”ajattomia ihmeitä tiettyyn kokemukseen ja sijoittaa kokemuksen ajassa ja paikassa” (mts. 13).

Kumpikin ajattelun tapa toimii yhtä lailla kokemusten organisoimisen ja todellisuuden rakentamisen kognitiivisina työkaluina. Toista ajattelun tapaa ei voida korvata toisella, yhdessä nämä kaksi kuvaavat ajattelun monimuotoisuutta. Kummallakin ajattelun tavalla on omat toimintaperiaatteensa ja laatukriteerinsä. Hyvin muotoiltu looginen argumentti on muodoltaan erilainen kuin hyvin kirjoitettu tarina. (Bruner, 1986, s. 11–13.) Silti tunnistamme molemmat, mikä osoittaa kykymme toimia eri ajattelun tasoilla. Jokainen tunnistaa tarinan. Tarinalla eli narratiivilla on selkeä juoni: alku, keskikohta ja loppu (Murray, 2008, s. 114).

Brunerin mukaan narratiivi on ainutlaatuinen, ”todellinen” tai ”kuvitteellinen” tapahtumien ketju, jossa ihmiset kuvataan tarinan roolihahmoina tai toimijoina. Se keskittyy luomaan linkkejä epätavallisen ja normaalin välille. Narratiivi on siis järjestäytynyt tulkinta tapahtumien kulusta. (Bruner, 1986, s. 113.) Vivien Burr (1995/2015) kirjoittaa, että

narratiivinen tutkimus tekee näkyväksi subjektiivisen kokemuksen. Näemme itsemme yhtenäisenä, ajallisesti jatkuvana kokonaisuutena, ja ylläpidämme tuota käsitystä valikoimalla muististamme sopivia elementtejä osaksi koherenttia elämäntarinaa. (Burr, 1995/2015, s. 162.)

Narratiivien avulla tapahtumille annetaan merkityksiä ja selityksiä, ja siinä esiintyville henkilöille (tai objekteille) puolestaan toimijuutta. Tämän lisäksi se luo minuudelle rakenteen, narratiivisen identiteetin. Narratiivinen identiteetti yhdistää meidät sosiaalisten suhteiden verkostoon ja tuo jatkuvuuden sekä tasapainon tunnetta. Tarinan kertoja on sosiaaliseen maailmaan kuuluva aktiivinen toimija. Kun hänen henkilökohtainen narratiivinsa yhdistyy jonkin ryhmän kollektiiviseen narratiiviin, voi hän kokea olevansa ryhmän jäsen. (Murray, 2008, s. 112–116.)

Elämäntarinoihin perustuva identiteetti on myös jotain, jota modernissa yhteiskunnassa eläviltä nuorilta aikuisilta odotetaan, sanoo McAdams (1997). Juuri tästä syystä rajasin tutkielmani kohderyhmän nuoriin, 20–29 -vuotiaisiin aikuisiin. Oman paikan löytäminen aikuisten maailmassa ja sitä kautta identiteetin muodostus tulee tässä vaiheessa elämää ajankohtaiseksi, joten ihmiset alkavat enemmän tai vähemmän tietoisesti rakentamaan omaa elämäntarinaansa. Henkilökohtainen menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus tuodaan yhteen sisäiseen narratiiviin, joka luo minuudelle yhtenäisyyttä ja merkitystä. (McAdams, 1997; McAdams 2001.)

Aikuisiällä muodostetuissa elämäntarinoissa näkyy voimakkaasti varhaisten kokemusten jättämä jälki ja vaikutus. Turvallisuuden tunnetta koskevissa narratiiveissa lapsuuden merkitys on erityisen suuri, sillä perususkomukset syntyvät nimenomaan lapsuudessa. Varhaiset kokemukset värittävät erityisesti elämäntarinoiden yleistä tunnesävyä (narrative tone) sekä kuvastoa. Aikuisuudessa keskitytään puolestaan rakentamaan, tarkentamaan ja laajentamaan kuvaa tarinan päähenkilöistä. Tapahtumia tulkitaan uudestaan, henkilöiden toimintaa perustellaan ja selitetään sekä pyritään ymmärtämään jollain tavalla. (McAdams, 1997.)

Sekä Bruner (1986) että narratiivista lähestymistapaa Suomessa kehittänyt Vilma Hänninen (1999, s. 13) käyttävät ajatustensa innoittajana Lev Vygotskin (1896-1934) kulttuurihistoriallista teoriaa. Vygotski korosti aikanaan kielen merkitystä ja loi samalla pohjaa narratiiviselle tutkimukselle (Bruner, 1986, s. 78). Lähikehityksen vyöhykkeen käsitteellään Vygotski viittasi jo Brunerin mukaan jaettuun kulttuuriseen tietovarantoon, josta oppiva yksilö ensin ”lainaa” tietoa, ennen kuin se sisäistyy hänen omaksi tiedokseen (mts. 76). Käsitteen voidaan nähdä olevan sukua sosiaaliselle tarinavarannolle (Hänninen, 1999, s. 50).

Elämäntarinat nimittäin eivät synny sosiaalisessa tyhjiössä, vaan ne elävät ja ammentavat kulttuurista. Normit, säännöt, valtasuhteet ja perinteet säännöstelevät sitä, millaisia tarinoita rakennetaan, mitkä tarinat saavat jalansijaa ja mitkä tarinat toisaalta jäävät varjoon ja lakkaavat olemasta. Tarinoiden muodostukseen liittyy kuitenkin valinnan mahdollisuuksia ja toimijuutta. Valitsemme tietyt ydintapahtumat, jotka näemme nykyhetken valossa itseämme määrittävinä, ja liitämme näihin kokemuksiin symbolisia viestejä, opetuksia, sekä muita laajempia ja merkityksiä. (McAdams, 2001.) Näin ollen elämäntarinoiden muodostaminen ja niiden kertominen itselle tai muille on kaikkea muuta kuin passiivinen prosessi. Siirryn seuraavaksi tarkastelemaan toimijuuden näkökulmaa, joka sitoo yhteen narratiivien kertomisen sekä perususkomusten systeemin uudelleenrakentamisen prosessit.

2.4 Voiko turvallisuuteensa vaikuttaa?

Goffmanin (1974/1986) kehysanalyysissä toimijuus ymmärretään kehystämisen käsitteen kautta. Yhtäältä toimijuus on tietyllä tavalla kehystetty eli tulkittu tapahtuma, jossa toimijan katsotaan aikovan ja saavan asioita tapahtumaan. Toisaalta toimijuudella viitataan kehystämisen prosessiin, eli kykyyn tulkita asioita ja tapahtumia tietyllä tavalla. (Goffman, 1974/1986, s. 22; Niska, 2015, s. 40.) Narratiivinen tutkimus tuo nämä molemmat toimijuuden aspektit mukaan analyysiin. Itse tarinassa tuotetaan jo yhdenlainen versio todellisuudesta, jossa päähenkilöllä tai muilla tarinan henkilöillä joko on tai ei ole

toimijuutta. Tarinan kertominen tietyllä tavalla vuorovaikutustilanteessa (tässä tapauksessa tutkimushaastattelu) on myös toimijuuden osoittamista ja käyttämistä.

Worthamin (2000) näkökulmasta narratiivi on nimenomaan kertojan toimijuuden lähde ja keino. Tarinankertoja ei pelkästään kuvaile puheessaan jo olemassa olevaa minuutta, vaan esittää ja luo sitä itse kerrontatilanteessa. Elämäkerrallisilla tarinoilla on näin ollen hänen mukaansa paitsi kuvaileva (representational) myös vuorovaikutuksellinen (interactional) funktio. (Wortham, 2000.) Narratiivin kautta kertoja voi tulkita asioita haluamallaan tavalla ja haluamassaan järjestyksessä. Worthamin (2000, s. 5) sanoin: ”Tarinoita kertomalla voi muuttaa itseään.”

Minkä verran ihmisellä sitten on toimijuutta turvallisuuden kokemuksensa suhteen? Kuten aiemmin jo mainittiin, Janoff-Bulmanin (1992) teoriaa voidaan tulkita toimijuuden teoriana, vaikkei kirjoittaja itse käytä tätä termiä. Trauma on uhka toimijuudelle ja uskomusten uudelleenrakentaminen on käytännössä toimijuuden palauttamista ja harjoittamista. Tiedämme kuitenkin, että mikäli perususkomusten systeemi on lapsuudesta lähtien rakentunut hataralle pohjalle, sen uudelleen rakentaminen aikuisuudessa on todella haastavaa. Onko turvallisuuden tunne siis jotain, johon ihminen ei sittenkään pysty itse lainkaan vaikuttamaan? Tähän uskon löytäväni parhaiten vastauksia analysoimalla sitä, miten tutkittavat rakentavat uskomusmaailmaansa uusiksi traumaattisten elämäntapahtumien jälkeen.

2.5 Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Miten kaltoinkohtelua ja/tai hylkäämistä kokeneet kiinteästä uskonnollisesta yhteisöstä eronneet ihmiset konstruoivat turvallisuuden tunteensa järkkymistä elämäntarinoissaan?
- 2) Miten samat ihmiset uudelleenrakentavat turvallisuuden tunnettaan elämäntarinoissaan?
 - a. Mitä päätelmiä tutkittavien toimijuudesta voidaan tämän perusteella tehdä?

Narratiivisen lähestymistavan mukaisesti oletan, että ihmiset jäsentävät kokemuksiaan ja elämäänsä tarinallisesti, minkä takia tutkimusmenetelmänä toimivat tarinat eli narratiivit (Hänninen, 1999). Tutkimuskysymyksessä 2a oletan myös, että perususkomusten uudelleenrakentamisen prosessi on käytännössä osoitus ihmisen toimijuudesta.

Pääasiallisena teoreettisena taustana turvallisuuden kokemuksen käsittelyyn toimii Janoff-Bulmanin (1992) teoria perususkomuksista.

3 METODIT

Menetelmäni aineiston, eli kertomusten, keräämiseksi on haastattelu. Tällöin tutkittavat toimivat tarinankertojina, ja itse kuuntelen ja analysoin vasta litteroitua aineistoa. Pohdin suunnitelmaa tehdessäni myös vaihtoehtoa, jossa olisin kerännyt vastauksia kirjallisesti. Kirjalliset dokumentit olisivat kuitenkin melko kapea-alainen aineistovalinta, joka ei anna mahdollisuutta tarkentaviin kysymyksiin ja muuhun kasvokkaisen vuorovaikutuksen mahdollistamaan syvyyteen. (Flick, 2009, s. 261.) Raskaan aiheen käsittely voi myös olla helpompaa kasvokkaisessa kohtaamisessa, jolloin ihminen ei jää yksin kokemuksensa kanssa. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti käytän analyysissäni induktiivista lähestymistapaa. Lähtökohtana analyysille toimii aineiston yksityiskohtainen ja monitahoinen tarkastelu, ei minkään hypoteesin testaaminen ja ennalta määrätyn tavoitteen saavuttaminen. Tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja pyritään tulkitsemaan myös sen mukaisesti. (Mt.)

3.1 Tutkittavien rekrytointi ja eettisyys

Eettisten seikkojen tarkka huomioiminen on tutkimuksessani erityisen tärkeää, sillä tutkittavani edustavat traumataustansa sekä mahdollisesti myös uskonnollisen taustansa vuoksi niin sanottua haavoittuvaista väestöä. Pyrin tutkimuksen metodeja suunnitellessani tietoisesti välttämään tutkittavien vahingoittamista esimerkiksi aiheuttamalla trauman uudelleen herättämistä ja psyykkistä stressiä. (Flick, 2009, s. 40–41.)

Moniportainen perehtyneesti annettu suostumus on ollut tutkimuksen teon eettisenä kulmakivenä. Jo tutkittavien rekrytoinnissa ilmoitin kattavasti, mitä tutkimus käsittelee ja mitä tutkittavan tulee tietää ennen siihen osallistumista. Pyysin vielä erikseen ilmoittautuneita huomioimaan, että kaltoinkohtelun kokemuksista olisi kulunut riittävän kauan aikaa ja että niihin olisi saatu riittävää tukea. Yhteistyö Uskontojen Uhrien Tuki² ry:n (UUT) kanssa oli myös tutkimuseettinen ratkaisu. Käytin järjestön ylläpitämiä Facebook-ryhmiä tutkittavien rekrytointiin ja toteutin haastattelut UUT:n ja Ihmisoikeusliiton yhteisissä tiloissa. Ilmoittautumislomakkeen yhteyteen lisäsin UUT:n yhteystiedot. Muistutin vielä jokaisen haastattelun päätteeksi, että järjestö organisoii vertaistukitoimintaa säännöllisesti ja ryhmiin voi osallistua ilman sitoumuksia tai ennakkoilmoittautumista. Tällä tavoin halusin varmistua siitä, että uskonnoissa kaltoinkohtelua kokeneet eivät jäisi yksin.

Aineiston analysoinnissa ja tulosten raportoinnissa olen myös pyrkinyt huomioimaan tutkittavien kunnioittavan kohtelun ja oikeuksien sekä anonymiteetin turvaamisen (Flick 2009, s. 40–41). Haastattelut ovat olleet täysin luottamuksellisia ja tutkittavat ovat olleet tästä tietoisia. Kaiken keräämäni aineiston olen sijoittanut varman salasanan taakse henkilökohtaiselle tietokoneelleni. Kaikki henkilöt esiintyvät litteroidussa aineistossa peitenimillä.

² ”Poliittisesti, taloudellisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton yhdistys, jonka tavoitteena on tukea uskonnollisissa yhteisöissä vaikeuksiin joutuneita ihmisiä ja näiden läheisiä.” lähde: <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/> Haettu 21.4.2019

Tutkielman tavoite on kuulla tutkittavien kokemuksia, tuoda heidän tarinansa esille ja antaa heille ääni. Eettisyys on siis kantavana teemana koko tutkimustyössä – ei pelkästään aineistonkeruun haasteiden näkökulmasta, vaan myös tutkimusaiheen valinnassa, joka on jo sinällään arvovalinta (Burr, 1995/2015, s. 172.) Pysin tutkielman tekijänä kaiken aikaa avoimuuteen, huolellisuuteen, rehellisyyteen ja kunnioittavaan kuunteluun.

3.2 Aineistonkeruu ja analysointi

Rekrytoin tutkittavat siis Facebook-ryhmien kautta ilmoittautumislomakkeen avulla. Ilmoittautumislomakkeessa kysyttiin nimeä, ikää (rajaus 20-29 vuotta), uskonnollista taustaa sekä sähköpostiosoitetta. Lisäksi varmistettiin vielä, että kyseinen henkilö oli kokenut jossain elämänsä vaiheessa syrjintää, kaltoinkohtelua tai hylkäämistä, jonka seurauksena turvallisuuden tunne ja luottamus kanssaihmiin oli horjunut merkittävästi. Näin halusin varmistua siitä, että tavoitan nimenomaan kohderyhmäni ihmisiä. Lomake ja sen sisältämät henkilötiedot on kokonaisuudessaan tuhattu.

Sain kolme haastateltavaa, jotka haastattelin kaikki tammikuun 2019 aikana. Haastattelut kestivät 50-70 min. Narratiivisen tutkimuksen periaatteiden mukaisesti (esim. Murray, 2008, s. 117) toteutin haastattelut siten, että pyrin mahdollistamaan tutkittaville alusta loppuun mahdollisimman vapaan, luottamuksellisen ja turvallisen tilan kertoa oma tarinansa. Haastattelun aluksi tutkittavat allekirjoittivat suostumussopimuksen ja saivat siitä kopion itselleen. Kerroin vielä lyhyesti, mistä tutkimuksessa on kyse, ja miten haastattelu etenisi.

Kysymyspatteriston sijaan tarkoituksena oli, että paperille kirjoitettujen parin johdattelevan kysymyksen innoittamana tutkittava saisi kertoa oman tarinansa, ja oma roolini haastattelijana olisi toimia keskusteluapuna ja tarinan kuulijana. Haastattelustrategia noudatteli puolistrukturoitua virikehaastattelua esimerkiksi laadullisen asennetutkimuksen tavoin (Niska, Olakivi, & Vesala, 2018). Haastattelun tukena toiminut paperi löytyy liitteenä tutkielman lopusta. Aluksi pyysin haastateltavia kertomaan lyhyesti, ketä he ovat, mitä he tekevät ja mistä uskonnollisesta yhteisöstä he ovat lähtöisin. Tämän jälkeen pyysin

kuvailemaan tilannetta/tilanteita tai vaihetta/vaiheita heidän elämässään, jolloin heidän turvallisuuden tunteensa on järkkynyt.

Pyrin omalla toiminnallani vaikuttamaan mahdollisimman vähän haastateltavan kertomukseen ja rohkaisemaan siihen, että tutkittava saa kertoa kaiken omin sanoin ja rauhassa. Korostin, että minä olen täällä kuuntelemassa avoimin mielin ja että oikeita vastauksia ei ole. Kuitenkin tiedostan, että kuten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa aina, myös näissä haastatteluissa oli varmasti mukana sosiaalisen suotavuuden vaikuttavia tekijöitä.

Litteroin nauhoitukset ensin sanan tarkkuudella. Lisäksi kirjoitin litteraatioihin ylös merkittävät tauot, naurut/aurahdukset, sekä syvät huokaukset ja itkemisen, ottamatta kuitenkaan litterointivaiheessa kantaa niiden tunnesisältöön. Merkitsin myös selkeästi laskevat, nousevat ja tasaiset intonaatiot. (Vesala & Rantanen, 2007, s. 251–252.)

Analyysivaihe jakautui kahteen osaan: kuvailevaan ja tulkitsevaan. Luin litteraatioita tarkasti ja usein läpi. Tämän jälkeen muodostin molemmista tiivistelmät, joissa käytin mahdollisimman pitkälle haastateltavien omia lauserakenteita ja sanavalintoja. Näin elämäntarinoiden keskeiset sisällöt oli helpompi poimia. (Murray, 2008, s. 120–123.)

Kokosin yhteen kaikki kohdat, joissa haastateltavat viittasivat jollain tavalla turvallisuuden ja turvattomuuden tunteisiin.

4 TULOKSET

4.1 Aineiston esittely

Tässä kappaleessa esittelen lyhyesti kolme tarinaa, jotka haastatteluissa tuotettiin. Tarinat on tiivistetty mahdollisimman pitkälti haastateltavien omia sanavalintoja käyttäen. Pyrin myös painottamaan tiivistelmissä samoja asioita, joita haastateltavat itse painottivat. Tämän jälkeen vedän lyhyesti yhteen aineiston pääpiirteet, jonka jälkeen siirryn syvällisempään analyysiin.

4.1.1 Sini

Sini, 27, on taustaltaan Jehovan todistaja. Sini aloittaa tarinansa kuvailemalla, kuinka teini-iässä uskonto alkoi tuntua hänestä oudolta ja epänormaalitylta. Hän päätti parhaan ystävän kanssa lähteä yhteisöstä, koska halusi elää normaalia elämää. Paras ystävä ei kuitenkaan pitänyt lupastaan ja Sini oli lopulta ainoa, joka erosi yhteisöstä. Tätä Sini kuvaa ensimmäiseksi kolaukseksi luottamuksessa ihmisiin. Sini oli tuolloin vasta 16-vuotias.

Osa ihmisistä hylkäsi Sinin heti eroamisen jälkeen, mutta vanhemmat eivät hylänneet. Äitiinsä Sinillä oli erityisen läheiset välit ja ne säilyivät, vaikka Sini muutti 18-vuotiaana pois kotoa. Yhtäkkiä kuitenkin jotain tapahtui ja myös äiti katkaisi välit Siniin. Sinistä tuntui, että häneltä meni kaikki ja hän oli ihan yksin. Hän oli menettänyt yhteisön, kaikki tuntemansa ihmiset³, parhaan ystävän ja äidin. Siispä Sini päätti, että hän ei tarvitsisi ketään eikä päästäisi ketään lähelle. Sini kertoo, että hän oli toisaalta hyvin uhmakas, mutta toisaalta esimerkiksi parisuhteissa hyvin ripustautuva.

Sinistä on ollut vaikeaa päästää muita ihmisiä lähelle, mutta viime vuosina hän on pikkuhiljaa oppinut luottamaan. Hän on huomannut, että ihmiset eivät lähdekään hänen luotaan, vaikka oppisivat tuntemaan hänet. Sini on mennyt naimisiin ja löytänyt mieleisen harrastuksen, hänen elämäänsä on löytynyt iloa ja hän on voittanut pelon:

S: et nyt sit ku on päässy rakentaa sitä omaa elämää ja omaa perhettä ja muuta nii sit tuntuu että, et on ns. voittanu sen? [- -] niinku sen pelon ja, ((alkaa itkeä)) emmä tiedä miks mä itken mut. ((pitkä tauko)) tai on niinku uskaltanu päästää ihmisii lähelle ni, huomaa et siit niinku on, tai et se tuoki jotain sitte et, eikä vaan vie,

³ Jehovan todistajien seurakunta kehottaa jäseniään karttamaan yhteisöstä eronneita tai erotettuja, eli käytännössä katkaisemaan kaiken yhteydenpidon heihin. Lähde: Yle. Haettu osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10106328>

Hylätyksi tulemisen kokemukset ovat kuitenkin toistuneet vuosien varrella, kun on ollut esimerkiksi sukujuhlia tai on törmännyt vanhoihin tuttuihin. Ne ovat olleet Sinille ikäviä kokemuksia, joita hän aktiivisesti pyrkii välttämään:

S: ((huokaisten)) et sitte just jos on, on ollu jotain semmosii tapahtumii tai, esimerkiks mun pappa pari vuot sitte kuoli? nii sit ku mä menin sinne hautajaisiin niin, sit se että kaikki, kaikki niinku tuli halaamaan ja niinkun, oli ihan sillain et ns. ikääнку toivotti avosylin vastaan. et ihan ku näit kaikkii vuosii ei ois ollu täs välissä, sit mä olin niinku, siit jotenki tosi, niinku et kuinka tekopyhää tai siis se että

H: mm. ((lyhyt tauko)) et se ei tuntunu niinku hyvältä

S: No ei. ei vaikka toisaalta sit niinku itekki niinku sit kuitenkin, ((alkaa itkeä)) toisaalt tuntu hyvältä tietty mutta. ties et se ei niinku, se on vaan sen yhen hetken et se ei niinku kannu mihinkää, et sen jälkeen niinku vaa tuli enemmänki sellanen, tunne et ei halua enää ees mennä mihinkää tommosii, missä niit ihmisii niinku näkis koska sit vaan elää sen niinku uudestaan sen koko, ne tunteet niin, [- -] mieluummin sit vaa ei nää.

Sini toteaa lopuksi, että hän on alkanut nykyään iloitsemaan siitä, että hän on vapaa tekemään mitä haluaa. Oman elämän rakentaminen ja uuden identiteetin muodostaminen ovat olleet voimauttavia kokemuksia.

4.1.2 Saara

Myös Saara, 27, on entinen Jehovan todistaja. Hän erosi yhteisöstä reilu vuosi sitten ja ilmoitti samalla läheisille olevansa homoseksuaali. Melkein kaikki tutut ihmiset, mukaan lukien perhe ja ystävät, lähtivät hänen elämästään tuon seurauksena. Seurasi totaalinen tuttavapiirin muutos.

Saara kertoo heti alkuun eläneensä jatkuvassa pelossa koko elämänsä. Turvattomuuden tunne on siis ollut aina läsnä. Saaraa peloteltiin lapsesta asti demoneilla ja vieraila ihmisillä, ja lisäksi hän pelkäsi kamalasti homoseksuaalisuutensa paljastumista.

Homoseksuaalisuus on erittäin tuomittava asia yhteisön piirissä. Saaralle oli selvää jo lapsena, että hänen on yhteisön piirissä vaiettava ja piilotettava oma seksuaalisuutensa:

S: olisinkohan mä ollu jotain 8-vuotias, katottiin kotona telkkaria? sit sielt tuli joku ohjelma missä oli homopari. ja mä katoisin sitä ohjelmaa sillee et vau ku kaunist et toi on nii upeeta, kunnes äiti ryntäs paikalle siihen, laitto telkkarin kiinni ja istutti mut ja mun broidin sohvalle, sillee et äiti istu meidän välissä ja, sit hän kerto että, ((lyhyt tauko)) alotti sen perinteisen saarnan miten toi on väärin mitä tossa just tapahtu jne jne. mut ne sanat mitkä mun tonne takaraivoon piirty on se että ku äiti sano että, et hän vielä kestäisi sen jos oma lapsi erotettaisiin järjestöstä [Jehovan todistajien itsestään käyttämä nimitys]. mut hän ei kestäis sitä, jos hän sais kuulla että oma lapsi olis homo tai lesbo. siinä vaiheessa mä tiesin et mä en todellakaan uskalla kertoa koskaan kenellekkään et mimmonen ihminen mä olen.

Uskontoon liittyi paljon painostusta ja ahdistavia tilanteita, minkä lisäksi Saaraa kiusattiin paljon koulussa. Lapsuudenkoti ei ollut Saaralle kovin turvallinen paikka, sillä siellä oli henkistä väkivaltaa, jonka kohteena oli Saaran äiti. Saara joutui nuoresta pitäen kantamaan vastuun perheestä ja pikkusisaruksista, kun äiti joutui sairaalahoitoon syömishäiriön takia ja isä oli paljon töissä. Saara oli tuolloin hyvin sulkeutunut ja omissa maailmoissaan.

18-vuotiaana Saara muutti kotoa, jolloin hän saattoi ensimmäistä kertaa kokeilla muutakin elämää kuin Jehovan todistaja elämää. Aluksi hän eli sitä vain ajatuksillaan, koska ei uskaltanut tehdä mitään. Saara meni töihin ja huomasi pärjäävänsä yhteisön ulkopuolisten ihmisten kanssa, joista häntä oli aina varoiteltu. Hän sai myös uusia ystäviä uskonnon ulkopuolelta. Näistä uusista ystäväistä kuulusteltiin järjestön piirissä ja kehoitettiin, että Saara ei viettäisi heidän kanssaan aikaa. Ystäväistä tuli kuitenkin Saaralle tärkeitä ja he olivat hänelle korvaamattomana tukena prosessin aikana.

Myös Saara iloitsee siitä, että hän on nykyään vapaa. Hän voi ajatella omia ajatuksiaan, käyttää aikaansa mihin haluaa ja viettää aikaa haluamiensa ihmisten kanssa. Vapaus on Saarasta paitsi mahtava ja ihana tunne, myös tietyllä tavalla turvallisuutta tuova asia.

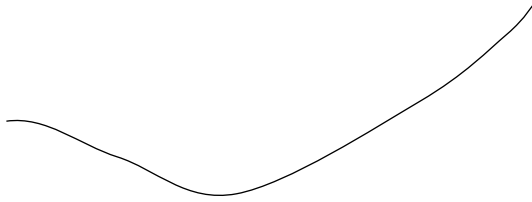
4.1.3 Jonna

Jonna, 29, on ollut äidin suvun puolelta lestadiolainen. Vanhemmat erosivat, kun Jonna oli yhdeksänvuotias, jolloin kolmekymppinen äiti alkoi elämään nuoruuttaan. Äiti juhli viikonloput ja perheessä oli paljon riitelyä. Kotona oli hyvin levotonta, eikä koulussakaan ollut turvallista, koska Jonnaa on koulukiusattu hyvinkin ankarasti. Vanhempien töiden takia Jonna oli lapsena paljon hoidossa uskovaisen mummon luona, jossa oli hyvin turvatonta.

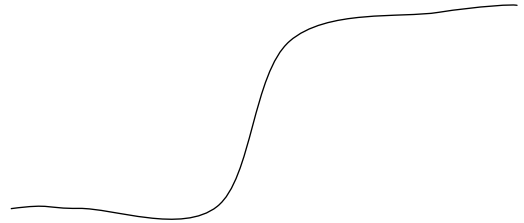
Suhde voimakastahtoiseen lestadiolaiseen mummoon on ollut hyvin raskas. Lapsena Jonna oli mummon lempilapsenlapsi, eikä suhde ollut silloinkaan kovin normaali tai terve. Jonna kokee, että mummolla oli jonkinlainen pakkomielle häneen. Jonna erosi itse lestadiolaisuudesta rippikouluikässä, mutta mummon kautta uskonto säilyi osana hänen elämäänsä. 18-vuotiaana Jonna sai tietää, että mummo oli aiheuttanut hänen vanhempiansa eron raiskaamalla toistuvasti Jonnan isää. Tämän kuultuaan Jonna ei voinut enää olla samassa tilassa mummon kanssa ja yhteydenpito mummoon sai aikaan paniikkikohtauksen ja fyysisen pahan olon. Jonna on katkaissut välit mummoon ja hän on edelleen tälle hyvin vihainen.

Muutama vuosi sitten Jonna katkaisi välit myös äitiin ja isosiskoon, koska he riistivät (”pöllivät”) lemmikit, jotka olivat suunnattoman tärkeitä Jonnalle. Koiran riistäminen oli Jonnalle hyvin kova pala, koska koira oli hänelle henki ja elämä. Jonna näkee edelleen painajaisia ja sanoo pelkäävänsä joskus omassa kodissaankin. Menneisyyden tapahtumat eivät ole jättäneet häntä rauhaan.

4.1.4 Yhteenveto

Kuva 1. Sinin tarinan juoni

Kuva 2. Saaran tarinan juoni

Kuva 3. Jonnan tarinan juoni

Sinin, Saaran ja Jonnan tarinat kuvaavat siis kolmea järjestäytynyttä tulkintaa turvallisuuden ja turvattomuuden kokemuksista uskonnollisesta yhteisöstä eroamisen kontekstissa. Kuvat 1-3 havainnollistavat pelkistetysti haastateltavien elämäntarinoiden juonenkulkua. Huomaa, miten Jonnan (kuva 3) tarina on muista poiketen juonikuvioltaan staattinen. Tilanne pysyy jokseenkin samanlaisena alusta loppuun eikä merkittäviä muutoksia suuntaan tai toiseen ole. Turvattomuus on ollut aina läsnä. Siksi Jonna toteaaakin, ettei hän osaa kuvailla tilannetta tai tilanteita, joissa hänen turvallisuuden tunteensa olisi järkkynyt – sitä ei ole välttämättä koskaan ollutkaan. Turvattomuuden tunteen alkuperän hän sijoittaa lapsuuteen, jolloin kasvuympäristö oli melko turvaton, eikä elämässä ollut juuri turvallisuutta tuovia rutiineja.

Sinin ja Saaran tarinat edustavat puolestaan juoneltaan progressiivista eli loppua kohden nousevaa tarinaa, jota voidaan kutsua myös sankaritarinaksi (Murray, 2008, s. 114). Saaran tarinassa (kuva 2) ero alun ja lopun välillä on jyrkempi – lapsuus ja nuoruus olivat monella tapaa hyvin turvattomia, mutta itsenäistyminen sekä irtaantuminen uskonnollisesta

yhteisöstä toivat mukanaan paljon positiivisia asioita ja vapautta. Individualistiset kaapista tulemisen, näkyväksi tulemisen, vapautumisen ja voimaantumisen kulttuuriset teemat ovat vahvasti läsnä. Saaran menneisyydessä on hyvin vaikeita ja raskaita asioita, mutta näkemys nykyhetkestä ja tulevaisuudesta on valoisa ja toiveikas.

Erityistä Saaran tarinassa verrattuna muihin on, että yhteisöstä eroamisesta on kulunut vasta vuosi. Sen sijaan Sinin tarina (kuva 1) kuvaa prosessia, joka on kestänyt jo paljon pidempään. Alussa Sini koki paljon menetyksiä uskonnollisesta yhteisöstä lähdettyään. Tarinan keskivaiheilla hän koki olevansa aivan yksin, eikä hän voinut luottaa kehenkään. Yksinäisyydestä Sini on sittemmin päässyt nousemaan ystävien ja puolison avulla, mutta edelleenkin menneisyyden rankat kokemukset ovat läsnä elämässä. Tulevaisuudesta kysyttäessä Sini toteaa, että elämässä tulee vastaan koko ajan uusia vaiheita, jotka kuitenkin jollain tavalla kytkeytyvät aina menneeseen.

4.2 Jonnan tarina

Aloitan analyysin Jonnan tarinasta, jossa juoni oli muista poiketen staattinen. Jonnalla keskeinen, jo varhain rikkoutunut perususkomus on usko ihmisten hyvántahtoisuuteen. Koska lapsuuden ympäristö oli turvaton, Jonnan perususkomukset ovat kenties alun alkaen rakentuneet turvattomuuden ympärille. Tämä vaikeuttaa huomattavasti turvallisten uskomusten myöhempää uudelleenrakentamista.

Muut ihmiset ovat tehneet pahaa ja aiheuttaneet Jonnalle turvattomuutta jo lapsuudesta asti. Sen yksi ilmenemismuoto oli aikuisten välinpitämättömyys, jota Jonna koki esimerkiksi sukutapahtumissa:

J: siel saattaa niinkun siis siel oli ihan niinku fyysisii tappeluja muiden lasten kanssa? et saatto pihalla yhtäkkiä tulla turpaan, et ei niinku aikuisii missään aikuiset ei puutu aikuisii ei kiinnosta.

H: okei. et vähän sellasta kaoottista,

J: se oli hyvin kaoottista. ja sit se oli aina sitä että aika usein mä olin siellä myös yksin, mä en muista missä mun isosisko on ollu? ja äiti on ollu jossain että aika usein mä sitte hiivin salaa soittaa lankapuhelimella äidille että jätin viestejä vastaajaan että voitko tulla hakee mä haluun kotiin. [- -] et sitä on niinku jatkunu se oli jo, tommosta oli aika usein jo ennen koulua. et joskus se saatto mennä siihen et mä saatoin mennä vessaan piiloon koska, herranjumala mä oon kaheksanvuotias lapsi keskellä vieraita ihmisiä, tiedä mitä tapahtuu, et se oli aika ((huokaisee)) järkyttävää et siinä niinku ei ollu kauheen kummosta luottamussuhdetta siihen äitiinkään,

Äiti ei suojellut Jonnaa pelottavassa, kaoottisessa tilanteessa, eikä sisconkaan olinpaikasta ollut tietoa. Jonna jätettiin yksin keskelle vieraita ihmisiä, häntä pelotti ja hän jätti viestejä äidin vastaajaan, pyytäen, että tämä hakisi hänet turvaan. Äidin apuun ja huolenpitoon ei kuitenkaan voinut luottaa. Äiti pakotti Jonnan menemään joko kuoroharjoituksiin tai hänen kanssaan siivoamaan – hän ei koskaan saanut vain mennä kotiin. Kotonakaan ei tosin ollut kovin turvallista, sillä siellä riideltiin paljon. Turvattomuutta lisäsi se, ettei Jonna saanut päättää itse edes sitä, mitkä vaatteet hän puki päälle.

J: jos mentiin kylään sukulaisille tai sitte niihin seuroihin [uskonnollisiin kokoontumisiin] nii piti olla aina hame tai mekko? ja siitä riideltiin siis siitä riideltiin niin paljon. joka kerta sen äidin kanssa, ja se niinku toi sitä säröä aina lisää siihen suhteeseen? et se ei niinku, ei se oo tervettä et sun pitää riidellä siitä joka kerta, ja mä joka kerta jouduin laittaa sen, hameen ja mekon ja, se niinku. siin ei tuu sellanen olo et sä voit olla turvassa kotona koska se on niin riitaisa ja sotaista ympäristö, ja sitte se että sä et voi edes vaikuttaa siihen mitä sä puet päällesi,

Mekkoesimerkki kuvastaa, kuinka äiti rikkoi Jonnan koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta. Ihmiset ovat aiheuttaneet ylipäättään Jonnalle paljon turvattomuutta ja pelkoa joko olemalla suoraan väkivaltaisia tai olemalla suojelematta Jonnaa toisten väkivaltaisuukselta. Turvattomuus näyttäytyy Jonnan tarinassa kyvyttömyytenä suojautua toisten ihmisten pahuudelta. Uskomus maailman hyväntahtoisuuteen – siihen että muut ihmiset ovat hyviä ja itselle ei voi sattua mitään pahaa – on Jonnan tarinassa pahasti koetuksella.

Koulukiusaamisessa kyvyttömyys suojautua liittyi eritoten tyttöjen harrastamaan pahuuteen. Jonna kuvailee, kuinka hän pystyi suojautumaan poikien kiusaamista vastaan fyysisellä nyrkkitappelulla, mutta mikään ei suojellut häntä siltä, kun entinen hyvä ystävä kääntyi häntä vastaan.

J: kato poikien kanssa se on helppoo siinä kohtaa ku vedät niit kerran turpaan? nii ne on sillee ookoo kaikki hyvin jatketaan, mut sit tytöt osaa olla aika kamalia [- -] ne alko siinä mun selän takana vehkeilee ja sit hän [entinen ystävä] kerto mun kaikki jutut niille muille ja siitä alko sitte aika ankara koulukiusaaminen kuudennelle luokalle asti? et mä ihan rehellisesti siin jossai kohtaa ((naurahtaen)) mä mietin itsemurhaa säännöllisesti?[- -] niinku sillon neljännellä ja viidennellä luokalla niinku mietin et miks tänne pitää mitää lapsia synnyttää et ku ne vaan kärsii elämässä. sen ikäseltä aika raadollinen ajattelu?

Kysymys ”miksi tänne pitää lapsia synnyttää” voidaan tulkita kolmannen perusolettamuksen, elämän merkityksellisyyden, horjumiseksi. Elämä, joka on pelkkää kärsimystä, ei ole merkityksellinen tai oikeudenmukainen, siinä ei yksinkertaisesti ole mitään järkeä. Elämää ei myöskään voi hallita tai kontrolloida, mikä merkitsee sitä, ettei itseenkään uskominen ole mahdollista. Koulukiusaajat, enimmäkseen tytöt, tiesivät, mistä naruista vetää. Jonna toteaa, että hän oli varmasti helppo kohde, koska hän oli ADHD:nsä takia lyhytpinnainen. Hänen käytöksellään ei ollut mitään suodatinta ja hän menetti kontrollin silloin, kun kiusaajat sohausivat herkkään kohtaan.

Jonna oli siis koulukiusaajien edessä suojaton ja puolustuskyvytön, eikä hän edes tiennyt miksi, sillä ADHD diagnoosista ei kerrottu hänelle kuin vasta aikuisiällä. Jonna toteaa, että jos diagnoosista olisi kerrottu aiemmin, hän olisi voinut saada parempia eväitä elämään. Ehkä hän olisi voinut kontrolloida tilannetta paremmin ja säilyttää oman pystyvyytensä. Sen sijaan Jonna jätettiin selviämään tämänkin asian kanssa yksin. Aikuisten välinpitämättömyys mahdollisti kiusaamisen, sillä opettaja ei puuttunut kiusaamiseen, vaikka hän tiesi asiasta. Jonna on sen sijaan varma, että jos isä olisi tiennyt kiusaamisesta, hän olisi varmasti tehnyt jotain.

Jonnalla on isäänsä läheiset välit ja isä on hänelle hyvin tärkeä henkilö. Varmasti juuri sen takia tieto siitä, että mummo oli toistuvasti raiskannut isää, vaikutti Jonnaan erittäin suuresti. Myös läheiselle ihmiselle tapahtunut trauma voi rikkoa yksilön sisäisiä perususkomuksia (ks. luku 2.2). Uskomus merkitykselliseen maailmaan pitää sisällään sen oletuksen, että hyvälle ihmiselle tapahtuu hyviä asioita ja pahoille pahoja. Isän raiskaaminen rikkoi tämän uskomuksen ja traumatisoi Jonnaa voimakkaasti. Jonna kuvailee, kuinka mummon läheisyys alkoi tuntumaan hänestä niin pahalta, että hän alkoi välttelemään tämän näkemistä. Kerran mummo kuitenkin yritti tulla Jonnan lähelle, jolloin hän meni paniikkiin. Kuvattu reaktio on tyypillinen trauman jälkioire:

J: Oisko se ollu sitte siskonpoika täytti kaks tai kolmevuotissynttärit oli menossa ni, olin sit luvannu et no okei mä tulen sitten samaan aikaan ku se mummo? et tämmösen yleisen hyvän nimissä tai rauhan nimissä? mut mä tein sen et mä en katsonu häneen mä en huomioinu häntä et ihan ku hän ei ois huoneessa et, et se on mä tiedän et se on aika julmaa. mut se oli niinku mun selviytymiskeino siinä kohtaa, ja sit mä menin keittää kahvia keittiöön. [- -] hän tulee sinne keittiöön ja niinku selkeesti haluaa puhua mulle, nii mä tiputan sen kahvinkeiton siit täysin ja et mä meen nyt ovesta ulos et mä en niinku, haluaa kuulla tätä, nii hän sit menee siihen eteen ja sulkee sen oven, niinku estää mun pääsyn pois sieltä keittiöstä et mä menin siinä kohtaa niinku aivan täysin paniikkiin, siis mä rupesin huutaa et päästä mut ulos mä rupesin itkemään mä, repäsin sen oven auki ja mä itseasias niittasin sen naisen tota seinän ja oven väliin.

Mummo näyttelee Jonnan tarinassa alusta loppuun keskeistä pelottavan hahmon roolia. Jonna oli lapsena paljon hoidossa tämän uskonnollisen mummon luona, missä oli pelottava tunnelma ja missä hän ei koskaan nukkunut hyvin. Sittenmin tieto mummon tekemästä pahasta on aiheuttanut Jonnalle ahdistus- ja paniikkikohtauksia. Hän voi fyysisesti pahoin mummon lähellä.

Tällä hetkellä Jonna ei ole missään tekemisissä mummon tai koko muun äidin puoleisen suvun kanssa, mukaan lukien siskon ja äidin. Sisko ja äiti riistivät Jonnalta lemmikit, jotka olivat hänen ainoa turvallisuuden lähde. Eno puolestaan riisti Jonnalta tietämättömyyden tuoman turvan – hän paljasti Jonnalle salaisuuden raiskaamisesta. Mummo riisti Jonnalta

turvallisen lapsuuden hajottamalla hänen perheensä, raiskaamalla isää ja vaikuttamalla voimakkaan negatiivisesti Jonnan elämään muun muassa uskonnon kautta.

Uskonnollista yhteisöä Jonna kuvaa suoraan turvattomaksi:

J: no siel seuroissa totta kai ku sä kuuntelet sellasta että sinä olet huono ihminen ja sinä olet paska ihminen ja, ei sekään niinku lisää sitä luottamuksen tai turvallisuuden tunnetta et mä en oo koskaan kokenut että lestadiolaisten yhteisö ois mitenkään niinku turvallinen ympäristö tai mitään muuta ja, ssitte ku ite siinä jossain vaiheessa ylä-astetta tajusin että mä olin ihastunu tyttöön? niin mulle ei tullu sellasta hirveetä et apua minussa on jotain vikaa vaan se oli mulle niinkun yhtä luonnollista tajuta se ku mä oisin hengittäny,

Jonna koki, että uskonto toi hänelle arvottomuuden tunnetta, lisäsi pahaa oloa ja huononsi itsetuntoa. Uskonnon piirissä ei sallittu samaa sukupuolta olevien suhteita. Vastakohtana uskonnon luomalle ihmiskuvalle Jonna mainitsee, kuinka hänelle tyttöön ihastuminen oli yhtä luonnollista kuin hengittäminen. Luonnollisuus asettui siis Jonnan sisäisessä maailmassa uskonnollisen yhteisön sääntöjä vastaan. Jonna ei myöskään ole koskaan halunnut lapsia, mikä on tietyllä tavalla sekin vastoin yhteisön ihanteita. Näiden asioiden takia Jonna ei ehkä koskaan kokenut aidosti kuuluvansa yhteisöön. Huomaa hengittämisen metaforan käyttö myös tässä yhteydessä:

J: mä en oo koskaan halunnu lapsia mä oon menos sterilisoitavaksi, mut mul on niinku se tarve mikä joillain on lapsiin ni mul on niinku jätävä tarve saada koira et mul on pakko olla koira et. mulla niinku ((naurahtaan)) täytyy olla koira lemmikkinä. [- -] tai niinku perheenjäsenenä et mä niinkun. tarviin sitä koiraa mun kanssa yhtä paljon ku mä tarviin ilmaa

Huomaa, miten Jonna alleviivaa koiran tärkeyttä vaihtamalla sanan ”lemmikki” saman tien sanaan ”perheenjäsen”. Lemmikkieläinten yhteisö on se perhe, johon Jonna kokee kuuluvansa. Ihmisten muodostama uskonnollinen yhteisö sitä vastoin ei ole tuntunut hänestä turvalliselta.

Jonna tiivistää kokemuksiaan läheisten ihmisten aiheuttamasta pahasta seuraavasti:

J: jos sun perhe kykenee tekee tollasta. jos sun äiti ja sisko tekee tollasta. jos sun mummo rikkoo sun perheen, nii miten siitä on niinku tarkoitus selvitä. et siis jos mul ei ois ollu sitä mun poikaystävää sinä syksynä siis se oli tosi vaikee vuosi, koska sielt tulee totta kai se että mitä kaikkee toi uskonto on sulle tehny mitä kaikkea sun sukulaiset on tehny uskonnon nimissä. et mä en ole onneksi koskaan kokenut niinku sellasta hyväksikäyttöä niinku seksuaalisesti mut on ollu niinku näitä muita hyväksikäyttöjä et on, nakitettu tekemään juttuja tai sitten sut on pakotettu tekemään jotain muita tämmösiä asioita ja. sit sun niinku koko olemassaolo kyseenalaistetaan. ja muu tämmönen nii onkse niinku mikään ihme että sust niinku tuntuu et sä et voi olla turvassa missään. [- -] et mä niinku joskus pelkään omassa kodissani. et vaikka tää mun poikaystäväkin on ollu täs niinku viitisen vuotta?[- -] niin silti mul on niinku takaraivossa on se että, no kyllä se mut varmaan kohta jättää koska mä oon niin sekasin,

Ilmaisusta ”mitä kaikkea uskonto on sulle tehnyt” käy ilmi, että Jonna asettaa itsensä uhrin asemaan ja uskonto on se toimija, joka on tehnyt hänelle pahaa. Hän ei ole voinut hallita sitä, mitä uskonto on hänelle tehnyt tai aiheuttanut. Jonna kuitenkin osoitti toimijuuttaan tekemällä päätöksen välien katkaisusta. Vaikka hän itse valitsi katkaista välit perheeseensä, hän kuitenkin toisinaan kaipaa yhteydenpitoa. Riidoista huolimatta välit äitiin ja siskoon olivat kuitenkin joskus myös hyvät, ja saatettiin pitää paljonkin yhteyttä. Jonnan usko läheisten ihmisten hyväntahtoisuuteen on kuitenkin rikkoutunut, minkä hän toteaa monessakin kohdassa ääneen:

J: mä haluisin vaan et mul ois hyvä äiti, mul ei ole. must ois kiva et mul ois hyvä isosisko, no mul ei ole.

Jonnan tarinasta nähdään, että turvattomuuden kokemus on ollut hänelle hyvin kokonaisvaltainen ja kaiken kattava. Lukuun ottamatta muutamia lyhyitä pätkiä, joissa Jonna viittaa häntä tukeneisiin ystäviin tai seurustelukumppaniin, ihmiset hänen elämässään näyttävät enemmänkin vieneen kuin lisänneen hänen turvallisuuden tunnettaan.

Tässä tarinassa ei näy Janoff-Bulmanin (1992) nimeämää kolmea yleisintä uskomusten uudelleenrakennusta tukevaa coping-strategiaa: sosiaalista vertailua, itsesyyllistystä tai tapahtumien uudelleentulkintaa (Janoff-Bulman, 1992, s. 118). Jonnan uskomusmaailma ei siis ole uudelleen rakentunut traumatisoivien tapahtumien jälkeen, vaan hän elää edelleen hyvin vahvasti torjumisen vaihetta (ks. luku 2.2). Uskomuksia horjuttaneet tapahtumat tunkeutuvat uniin ja aiheuttavat erilaisia oireita, jotka haittaavat arkea enemmän tai vähemmän.

Muihin ihmisiin liittyvät turvattomuuden kokemukset vertautuvat kuitenkin Jonnan tarinassa mielenkiintoisella tavalla lemmikkieläinten, erityisesti koirien turvallisuuteen. Ainoat selkeät kohdat, jossa Jonna keskittyy nimenomaan turvallisuuden tuojiin, liittyvät eläimiin. Eläimet eivät hänen mukaansa voi tehdä pahaa. Eläimet ovat pitäneet Jonnan kiinni elämässä ja pysyneet lähellä, kun hänen on ollut paha olla. Edesmenneen koiran Jonna myös liittää osaksi omaa minuuttaan toteamalla, että koira oli hänen sielunsa jatke. Koiran menettäminen saattoi siis merkitä Jonnalle sitä, että hän menetti myös osan itseään ja toimijuuttaan.

Katkelmat kuvastavat, kuinka kokonaisvaltaista hyvyttä, turvallisuutta ja rakkautta tämä koira Jonnalle edusti.

H: mm. nii miten sä sit oot selvinny tai mitä sä luulet et siihen on sitte auttanu

J: no siis ennen ku, mulla tosiaan oli aikasemmin se oma koira? niin. hän oli se mun syy elää. et siinä kohtaa ku mä asuin yksin kotona niin. ja ku alko olee tää et ei jaksais niinku nousta sängystä eikä käydä töissä niin, se koira oli se mun syy nousta sängystä ja viedä hänet ulos ja, hän oli itseasias mun mukana töissä. et mulla oli sellanen toimisto mihin mä pystyin ottaa sen joka päivä,

H: joo.

J: niin tota. se oli se mun ankkuri joka piti mut elämässä,

Koira, johon Jonna viittaa merkitsevästi persoonapronominilla ”hän”, antoi Jonnalle syyn nousta sängystä ja sitä kautta auttoi häntä selviämään päivästä toiseen. Viitaten Jonnan lapsuuteen, jossa rutiinien puute toi turvattomuutta, on myös helppo päätellä, kuinka koiran hoitoon liittyvät rutiinit rakensivat turvallisuutta. Tämän lisäksi koira myös liittyi suoraan Jonnan sosiaalisiin suhteisiin. Koira suojeli Jonnaa ihmisten pahuudelta. Useissa kohdissa tarinaansa Jonna viittaa siihen, kuinka hänen on joskus vaikeaa olla ihmisten kanssa ja hän kokee olevansa sosiaalisesti kömpelö. Koira täydensi puutteita, joita Jonna koki itsessään olevan. Se kertoi Jonnalle kehen voi luottaa ja sitä kautta toimi suojaavana kilpenä:

J: ja sit ku se oli vielä tosi hyvä ihmisasiantuntija et jos, jos oli niinkun toinen oli alkoholisti tai narsisti tai paha ihminen tai mitään tällasta nii se pelkäsi sitä ja se koira ei normaalisti siis pelänny ketään hän rakasti kaikkia.

H: okei

J: et se oli se mulle et jos se pelkäs jotakuta nii ties et ((naurahtaen)) ei siihen kannata luottaa,

Koira toimi suojaavana tekijänä myös Jonnan sisältä kumpuaville uhkille:

H: se autto sitte

J: joo ja sit jos mul oli paniikkikohtaus nii tai ahdistuskohtaus niin tää koira niinku pysty keskeyttää sen ja tuomaan mut pois sieltä, pimeästä paikasta missä mä oisin ehkä voinu vahingoittaaaki itseäni,

H: millä tavalla se sitte autto

J: no siis kerran mulla meinas pimetä silmissä ku mä olin vessassa. et mä istuin siinä pöntöllä ja mulla oli niinku pää polvissa ja mä pidin päästä kiinni ja mä olin sillee niinku et okei nyt mä kuolen. et nyt on niin kamala olo et mä kuolen. mut sit siinä niinku et se tuli sitte tökkää sen nenällä tohon naamaan ja se niinkun, se vaan et mitä pahempi olo mulla oli nii sitä lähempänä se niinku oli,

H: nii. et ihan fyysisestiki lähellä,

J: joo. sitä ei oltu siis todellakaan opetettu siihen ja. se niinku tuli siihen ja se nuoli ne kyyneleet pois ja oli niinku. se vaan rakasti mua. - - et se et mä

tiedän et joitain koiria koulutetaan erikseen tommoseen mut se oli niinku jotenki luonnollinen siinä, et siis se oli aivan uskomaton koira et kukaan joka ei oo tavannu sitä niin ei mä en pysty niinku ikinä kertomaan kuinka tärkeä se oli mulle? mut kaikki jotka tuns sen koiran ja tuns mut niin, ((ääni sortuu)) ne niinku ties et se siis, mä oon iha vakuuttunu et se koira oli mun sieluni jatke joka piti mut hengissä.

Koira rakasti Jonnaa ja pysyi lähellä. Se edusti sellaista hyvyttä ja rakkautta, jota hän ei ollut juurikaan ihmisiltä saanut. Koira suojeli Jonnaa kertomalla, kehen ihmisiin voi luottaa ja ketä kannattaa päästää lähelle. Se myös suojeli Jonnaa tämän sisäiseltä pahalta, itsetuhoisuudelta ja pimeydeltä nuolemalla kyöneleet pois. Koira välitti Jonnasta ja rakasti Jonnaa, toisin kuin opettaja, joka ei puuttunut kiusaamiseen, tai äiti, joka ei suojellut sukulaiskokoontumisilta. Jonnan tarinassa koira symboloi puolustajaa, joka seisoi Jonnan rinnalla. Toisin kuin ihmiset, se ei pakottanut Jonnaa tekemään mitään, mitä tämä ei halunnut. Sen kanssa ei tullut riitoja eikä sen lähellä ollut levotonta ja ennakoimatonta. Koira ei kyseenalaistanut Jonnaa, vaan hyväksyi hänet täydellisesti.

Lemmikkikoiran hyvyyden ja turvallisuuden ylistävät kuvaukset heijastuvat sitä traagista yksityiskohtaa vasten, että nimenomaan Jonnan elämässä olevat ihmiset riistivät koiran häneltä. Tapaus oli Jonnalle jälleen yksi todistus siitä, että ihmiset ovat pahoja, ja tätä hän potee edelleen:

J: et sillen ku tää koiraepisodi tapahtu nii mä näin painajaisii jatkuvasti et mä aloin jo pelkäämään nukkumaanmenoa, et mä niinku tiedän et siel on paljon asioita mitkä pitää käsitellä ja, ihan niinkun mä elätän toivoa että terapia auttaisi,

H: mm. mm.

J: joo. ((lyhyt tauko)) et kyl sillen ku se koira pöllittiin ja kaikki oli tosi vaikeeta nii siis iha vakuuttunu et jos sitä poikaystävää ei ois ollu ja mul ei ois ollu siinä kohtaa nii hyvii ystävii ku mul oli nii mä en tiedä olisikmä oikeesti enää hengissä, ja sit viime keväänä noi kaikki asiat tuli uudestaan niin alko taas olee sellanen kauheen epätoivonen olo et miten tässä niinku jaksaa täs elämässä?

4.3 Saaran tarina

Myös Saaran turvallisuuden tunne on järkkynyt jo lapsena. Koti-ilmapiiriä hallitsi isän väkivaltaisuus äitiä kohtaan. Saara joutui ottamaan paljon vastuuta jo nuorena ja toimimaan ikään kuin varaäitinä, kun oma äiti joutui sairaalaan. Koulussa Saaraa kiusattiin, mutta hän ei uskaltanut kertoa tästä kenellekään:

S: muistaakseni oisko toinen kouluviikko ollu menossa nii [koulukiusaaminen] alko silloin että. et jehovan todistaja lapsethan opetetaan siihen että ne tuo heti koulussa niinku ylpeänä esille sen et hei minä sitten olen tällainen, no ei ois kannattanu, siitä se koulukiusaaminen sitte lähti sen lisäksi että olin pienikokoinen ujo hiljainen silmälasit omistava kolmannella luokalla tuli vielä hammasraudat kyseeseen ni siinä oli, ((naurahtuen)) kiusaamisen aiheita

H: nii eihän siihen paljon tarvita,

S: joo. niin tota, emmä koskaan kertonu siitä kotona? siitä koulukiusaamisesta ku, meidän perheessä on aina ollu vähä enemmän muitaki murheita nii en sit kokenu että mun kannattaa siit ääneen puhua,

Muiden ihmisten hyväntahtoisuus (usko siihen, ettei itselle voi tapahtua pahoja asioita), elämäntapahtumien oikeudenmukainen jakautuminen, sekä usko omaan arvokkuuteen ja pystyvyyteen ovat oletettavasti kaikki järkkyneet Saaran elämässä jo varhain. Hän joutui kokemaan väkivaltaa itse koulussa ja lisäksi todistamaan sitä kotona. Myös hänen oma sisäinen ominaisuutena, seksuaalinen suuntautuminen, näyttäytyi suurena uhkana siinä kontekstissa, missä Saara eli. Hän koki olevansa täysin kelvoton ja pelkäsi kaiken aikaa homoutensa paljastumista:

S: no teini-iässähän mä olin tosi paljon masentunu just sen takii koska tunsin itseni hirveen kuvottavaks sun muuta, mähän yritin useasti itsemurhaa?

H: okei

S: et pelotti niin hirveesti se että mitä jos tää tulee ilmi, [- -] tää mun seksuaalinen suuntautuminen?

H: mm.

S: niin tota. et no melkeenpä koko elämäni eläny pelossa tietyllä tavalla, [- -] varsinki yhdeksännellä luokalla kun oli tota, siis mä oon aina ollu koulukiusattu? nii sitte ku luokkakaverit keksi haukkua mua lesboksi. ((lyhyt tauko)) niin se oli jotain ihan kauheeta koska mä pelkäsin et mä oon paljastunu. et ssen mä muistan et niin hirveetä pelkoo mul ei oo varmaa ikinä ollu. et ei hitsi jos oikeesti toi kantautuu vanhempien korviin tai jotai vastaavaa ni mä oon mennyttä.

Pelottavin skenaario Saarelle oli se, että vanhemmat saavat tietää homoudesta, jolloin hän ”on mennyttä”. Turvattomuutta Saaran elämään toi se, että paitsi ettei hän voinut olla vapaasti homoseksuaali, hän ei myöskään voinut ajatella omia ajatuksiaan. Saara itse kuvaa, että hän on ollut aivopesun kohteena. Hän kuvailee yhteisön vallankäyttöä ahdistavaksi ja pelottavaksi. Normeista poikkeaminen aiheutti leimautumista yhteisön piirissä ja siitä seurasi sosiaalinen rangaistus:

S: mähän oon siis ollu puhuttelussa mun järjestön ulkopuolisten kavereiden takia. niin siinä vaiheessa kun mä aloin viettää aikaa työkavereiden kanssa niin, siitä saattoi tulla jotain sanomista että onko toi nyt ihan viisasta ja kannattavaa että hengailisit mieluummin näiden ja näiden ihmisten kanssa jotka nyt sattuu täs samas seurakunnassa tai naapuriseurakunnassa olemaan ja. mut joo sillon mä, se oli jotenki tosi jännittävää tietyllä tavalla vaik se kuulostaa joidenki mielestä [sellaiselta että] nii työkavereiden kanssa viettää aikaa entä sitte? mut siis tommosen aivopesun kohteena olleille se on tosi pelottavaa niinku ajatella,

H: Pelkäsikö niinkun heitä vai sitä et sä joudut puhutteluun

S: et mä joudun puhutteluun ja saan kritiikkiä siitä sun muuta. et mä oon aina luottanu ihmisiin tosi sillee, niinku helposti luotan ihmisiin ja, mitä nyt töissä ollu niiden kans tekemisissä nii tosi ihania ihmisiä ja totta kai mielelläni lähden kahville niiden kanssa mikäs siinä, mut se painostus mikä tulee sit taas järjestön puolelta nii, se oli se mitä mä pelkäsin, ja se kritiikki mikä sieltä tulee. ja ne puhuttelut on tosi nöyryyttäviä yleensä aina ollu

H: haluutsa kertoo jostain

- S: sielt tulee aina kaks pukumiestä sun kotiin ja sitte te istutte siinä ja luette raamattua ja sit he kertoo että et sinä voi näin tehdä ku täällä sanotaan että ei saa ((lyhyt tauko)) sit ne lukee jotai epämääräsiä kohtii siitä raamatusta*
- H: mm. okei kuulostaa kyl ehkä vähän ahdistavalta*
- S: se on. ja sit sä itte istut siinä pienenä ihmisenä sillee aa noni hirveen kiva ((naurahtaa))*
- H: joo. voin vaan kuvitella*
- S: ja sit se et maine menee siin samalla ku, tietenki sana kiirii et hei se on ollu puhuttelussa*
- H: aa joo.*
- S: justiinsa se että jos sul menee maine nii sulta häviää myös ne järjestön sisäiset ystävät. ainakin jotkut niistä? tämmöset kiihkouskovaisimmat saattaa todeta et ai sä oot huonoo seuraa sä oot joutunu taas puhutteluun ni, vähennetään tätä yhdessäoloa sitten*

Yhteisön sisäinen painostus ja nöyryytys tuntuivat Saarasta pelottavalta, ja saivat hänet pysymään yhteisössä ja piilottelemaan homoseksuaalisuuttaan. Vaikka uskonnollinen yhteisö ei siis sinänsä ollut turvallinen, siitä irtautumiseen liittyi myös turvallisuuden tunteen järkkymistä. Jo vuosia ennen varsinaista yhteisöstä eroamista, Saara opetteli ajattelemaan uudella tavalla, mikä sekin tuntui alkuun pelottavalta:

- S: sillon mä ku ei ollu enää vanhempien valvovien silmien alla niin mä aloin pikkuhiljaa niinku elämään muutaki elämää ku sitä Jehovan todistaja elämää,*
- H: millä tavalla ja miten sä tavallaan uskalsit*
- S: öö, sanotaan et siinä vaihees mä elin sitä vielä ajatuksillani. et mä en vielä uskaltanu tehdä mitään, koska okei kaikki Jehovan todistajat nehän vahtii toisiaan mutta siellä koulutetaan myös järjestön sisällä kaikki jäsenet vahtimaan itse itseään.*
- H: mm*

S: nii sen takii jo se että saattoi ajatella joistain asioista niinku omasta mielestään järkevästi mut ne poikkes järjestön oppeja kohtaan, nii se oli jo tosi pelottava ajatus et apua nyt mä ajattelin noin

Kun Saara sitten erosi yhteisöstä virallisesti, hän menetti lähestulkoon kaikki tuntemansa ihmiset. Perheenjäsenet, entiset parhaat ystävät ja tutut ilmoittivat, etteivät olisi enää yhteydessä, ja vaikka Saaralla olikin uusista ystävistä muodostunut tukiverkosto, se oli silti kova isku. Saaralle yhteisöstä eroaminen oli niin totaalinen elämänmuutos, että sen jälkeen hänen täytyi ”opetella elämään uudelleen”. Vaikka Saara kokee enimmäkseen muutoksen vapauttavana, siihen liittyy myös paljon epävarmuutta, sillä elämä ei olekaan enää tuttua ja ulkoapäin saneltua.

Ottaen huomioon, minkälaisista lähtökohdista Saara lähti omaa, yhteisön opetuksista poikkeavaa ajatusmaailmaansa rakentamaan, hänen tarinansa on osoitus todella vahvasta toimijuudesta. Kuten edellä nähtiin, kaikki kolme perususkomusta olivat heikoilla kantimilla tarinan alussa. Kuitenkin Saara on opetellut pikkuhiljaa luottamaan itseensä ja ”ajattelemaan omilla aivoillaan”, vaikka yhteisö opetti hänelle, että niin ei saisi tehdä:

S: ku kaikki on aina ollu niin rajotettua, jotkut asiat kiellettyjä mut siis tosi rajotettua ollu, nii se et sä uskallat niinku laajentaa esimerkiks mielenkiinnon kohteita? ja uskaltaa ehkä välillä vähä kiroillakin ((nauraa)) se oli jännää, ja tota. ylipäättään opetella sitä tapaa miten normaalit ihmiset elää, nii siinä oikeestaan meni se ehkä eka puol vuotta

Rankoista kokemuksistaan huolimatta Saara myös kertoo haastattelussa luottavansa ihmisiin ja heidän hyvántahtoisuuteensa. Olennaista on, että pahuus näyttäisi hänen maailmassaan rajoittuvan uskonnollisen yhteisön sisälle. Uskonnollisen yhteisön turvattomuus heijastuu siis hänen maailmassaan ulkopuolista, ”normaalialla” maailmaa, eli suomalaista valtavirtayhteiskuntaa, vasten. Tämä jättää tilaa sille uskonnokselle, että maailmassa suurin osa ihmisistä on edelleen hyviä.

Tarinassaan Saara siirtyy ryhmästä toiseen, sillä aikaisempaan ryhmään hän ei kokenut kuuluvansa. Nyt hän on osa tätä ”normaalien” suomalaisten yhteisöä, jossa esimerkiksi

homous ei ole paha asia, eivätkä elämää hallitse erilaiset rajoitteet. Uusi sosiaalinen identiteetti ja sen tukeminen palvelevat turvallisuuden tunnetta ja uskomusten uudelleenrakennusta. Saaran on mahdollista tulkita uudelleen elämäänsä ja itseään, mikä Janoff-Bulmanin (1992) mukaan on keskeinen coping-keino (Janoff-Bulman, 1992, s. 132–133).

Saara vahvistaa ulkoryhmän ja sisäryhmän välistä eroa puheellaan rakentaen yhteyksiä sisäryhmään ja etäännyttäen itsensä ulkoryhmästä. Esimerkiksi uskonnolliseen yhteisöön jääneisiin ihmisiin Saara pitää henkistä etäisyyttä:

H: miltä se sit tuntu ku ihmiset heti sulki sut pois tai just poisti kavereista ja näin,

S: mä osasin odottaa sitä, mä olin siihen niinku valmistautunu jo vuosia, mut se tuntu todella pahalta silti ((lyhyt tauko)) ku huomasi et ei hitto et se oikeesti tapahtuu. et ne oikeesti sulkee sut ulkopuolelle ja poistaa täysin elämästä. se teki tosi kipeetä,

H: mm

S: nyt sitä oikeestaan enää tietyl taval vaan nauraa sille että. sääli, tietyllä tavalla sääli heitä kohtaan, koska mä tiedän sen et esimerkiks ei mun vanhemmat olis halunnu poikkasta muhun välejä, tietenkään, eikä mun veli, no siskon kanssa mä pystyn jotain kuulumisia vaihtamaan mutta, et mun käy heitä hirveesti sääli.

Edellä olevasta sitaatista välittyy mielikuva siitä, että Saara on jo päässyt itse yli siitä, että läheiset hylkäsivät hänet. Toinen mahdollisuus on, että tähän liittyvät tunteet eivät ole vielä ehtineet tulla ollenkaan. Kaksi muuta tutkittavaa olivat useampi vuosi sitten menettäneet yhteydet läheisiinsä ja heidän puheistaan välittyi ikävä paljon suuremmin kuin Saaran tarinassa. Saaran uuden identiteetin vahvistaminen saattaa tässä vaiheessa vielä vaatia tietynlaista mustavalkoista katsantokantaa, jossa vanha ryhmä näyttäytyy yksinomaan negatiivisessa ja uusi ryhmä positiivisessa valossa. Tällainen näkemys suojelee Saaran identiteettiä ja itsetuntoa. On turvallista ajatella, että ryhmä, johon ei itse keltannut, ei ollut edes kelpaamisen arvoinen.

Saaralla on omassa elämäntarinassaan kaiken kaikkiaan hyvin aktiivinen rooli. Hän kuvailee, kuinka hän on lähtenyt rakentamaan uutta identiteettiä jo vuosia sitten. Hän on tietoisesti hakenut tietoa ja tukea, hankkinut ystäviä ja rakentanut turvaverkostoa, koska hän on tiennyt jo varhain, että jossain vaiheessa hän aikoo erota järjestöstä. Hän kertoo, että on aina lukenut paljon kirjoja, mistä on ollut ja on edelleen paljon apua:

S: et tota mä oon aina luku tosi paljon et, siitä asti ku opin lukemaan nii se on ollu mun pakoreitti et muut luki risto räppääjää ja mä vedin taru sormusten herrasta saagaa kolmatta kertaa ((nauraa)) uudestaan, et aina luku tosi paljon,

T: onks se auttanu,

S: joo. joo. et nyt just ku mä luin sitä Vartiotornin varjossa⁴ kirjaa nii, mä oon luku sitä kohta vuoden ja mä nyt vasta pääsin sen loppuun,

T: okei,

S: et mun on välillä täytyny ihan lopettaa se kesken ku tulee justiinsa ne omat muistot siitä mieleen, mut siin on taas just ihana huomata seki että, et ei oo yksin, [- -] et se on se mun terapiakirja ollu, et siit on ollu kyl tosi paljon apua,

Merkillepantavaa on, että Saara rakentaa pystyvyyttään myös asemoimalla keskustelussa itsensä tietyllä tavalla tutkijan kanssa samalle viivalle ja samaan sisäryhmään. Saara käyttää puheessaan paljon psykologiasta lainattuja termejä kuten terapia, henkinen väkivalta, oireilu ja erilaiset diagnoosit (narsismi, masennus, paniikkihäiriö). Lisäksi Saara puhuttelee välillä suoraan haastattelijaa sanoen esimerkiksi: ”kysy vaan jos tulee jotain mieleen” tai ”sä tiedät tän vertauksen”. Saaran tarina on hyvä esimerkki siitä, kuinka toimijuutta rakennetaan elämäntarinoissa paitsi kertomuksia kertomalla, myös esittämällä tietynlaista minuutta itse kertomistilanteessa (Wortham, 2000).

⁴ Jehovan todistajista eronneiden kertomuksista koottu kirja, kirjoittanut Aila Ruoho. Lähde: <https://atena.fi/vartiotornin-varjossa-810>

Asiantuntijan rooli etäännyttää Saaran hänen omista kokemuksistaan, jolloin hän pystyy puhumaan niistä ilman suuria tunnereaktioita. Saara on tullut haastatteluun, koska hän on pystyvä, tasapainoinen yksilö, joka kykenee refleктоimaan omia kokemuksiaan ja siten tukemaan tieteen tekemistä. Saara on myös puhunut julkisesti kokemuksistaan, mikä on osoitus hänen pystyvyydestään ja toimijuudestaan:

H: miten muuten sun elämä nyt, jos sä mietit sun elämää nyt tai sua itseä nyt versus,

S: mä oon paljon rohkeempi, et vuos sitten mä piilouduin tai vähän reilu vuos sitten, et tota. mul ei ois käyny mielessäkään pitää itsestäni meteliä millään lailla? mut puol vuotta sitten mä kerroin julkisesti näistä mun kokemuksistani ((naurahtaa)), mä en ois ikinä ajatellut et mä uskallan tehdä sitä, se on ehkä mun elämäni eniten rohkeutta vaatinut teko, kuulostaa ehkä vähän naurettavalta,

H: no ei. ei kuulosta

S: mut nythän mä olen siis luopioiden luopio mun perheen ja sukulaisten ja kaikkien mielestä että? ((naurahtaa)) et nyt ainakaan muhun ei kannata pitää yhteyttä,

Huomaa, miten Saara kutsuu haastattelijaa ottamaan kantaa kertomukseen toteamalla, että hänen kertomansa tarina rohkeudesta voi kuulostaa vähän naurettavalta. Varmistuttuaan siitä, että haastattelijalla on hänen puolellaan, Saara jatkaa kertomustaan toteamalla, että perhe ja sukulaiset eivät hyväksy häntä varsinkaan tämän teon jälkeen. Saara siis kasvattaa eroa itsensä ja entisen sisäryhmän välillä pyrkien samalla samaistumaan vahvemmin uuteen sisäryhmäänsä, johon hän laskee myös haastattelijan kuuluvan.

Saaran asemoituminen asiantuntijaksi näkyy myös tavassa, jolla hän lähtee vastaamaan haastattelukysymyksiin heti haastattelun alussa.

S: mul tulee ihan ekana mieleen se kun lapsesta asti on just peloteltu kaikilla asioilla? ((lyhyt tauko)) et esimerkiksi, kaikki noi järjestön ulkopuolella elävät ihmiset on vaarallisia ja heihin ei saa missään nimessä tutustua ettei he niin sanotusti vie mukanaan ja, tee pahaa ja kaikkee tällasta, ja sit on

ollu se ylenpalttinen demoneilla pelottelu, ((lyhyt tauko)) et sit on eläny jatkuvassa pelossa et okei jos mä nyt koulussa leikin tän ja tän kanssa välitunnilla niin tarttuuko hänestä minuun demoni? ((lyhyt tauko)) et tämmösiä asioita on pelänny, ja varsinki noilla erotetuilla ja eronneilla on peloteltu kauheesti, että tässä tulee ainaki nyt mieleen mistä lapsuudessa on nää erilaiset pelkotilat tullu niin ne on näihin liittyny,

Tapa, jolla Saara kuvailee omia kokemuksiaan, kuulostaa asiantuntevalta, mikä näkyy esimerkiksi sanavalinnassa ”erilaiset pelkotilat”. Järjestön piirissä on tapahtunut pelottelua, mutta Saara ei erittele, kuka pelotteli häntä ja miten se häneen vaikutti. Puheesta ei käy selvästi ilmi, viittaako Saara tässä itseensä ja omaan kokemukseensa, vai Jehovan todistaja lasten kokemuksiin yleisesti. Hieman etäinen, asiantunteva puhetapa saattaa suojella Saaraa omilta vaikeilta tuntemuksilta.

Keskeistä Saaran tarinassa kuitenkin on läheisten ystävien positiivinen vaikutus.

Vastakohtana hylkäämisen kylmäkiskoisuudelle Saara kertoo ystäväpiiristä, joka tuki häntä yhteisöstä eroamisen aikana:

S: mul oli siin vaiheessa jo sen verran hyviä ystävyssuhteita solmittu, niinku muiden ihmisten kanssa? ja sit ku mä tapasin tän Tuiskun. nii siin oli sit yks joka seiso koko ajan rinnalla et kyl sä pystyt tehä sen ja,

H: sul oli niinku tukiverkosto,

S: joo. joo. et oli henkistä tukee ja sit oli se yks fyysinen tuki joka seiso siin vieressä ja löi rytmiä tyyliin et nyt ihan oikeesti sä pystyt siihen,

H: mm.

S: nii se oli ehkä se minkä takii mä uskalsin että, et joo. ystävät mitä mä olin saanu siinä noin 5-6 vuoden aikana ni, oli ne jotka sitte se että nyt mä ehkä pystyn tehä sen liikkeen

Seurustelukumppanin tuoma fyysinen tuki seiso vieressä ja ”löi rytmiä”, henkisenä tukena puolestaan toimivat erityisesti ystävät ja netin vertaistukipalstat. Yhteistä kaikille tekijöille on läheisyys: emotionaalinen, fyysinen ja henkinen läheisyys. Samaan aikaan kuin muut

ihmiset ottivat etäisyyttä ja katkaisivat välit, toiset ihmiset tulivat lähemmäs. Positiiviset sosiaaliset kokemukset ovat suojelleet Saaraa siltä, että hän olisi kokonaan menettänyt uskonsa ihmisten hyvántahtoisuuteen. Nimenomaan tämä uskomus ihmisten hyvántahtoisuudesta näyttäisi siis Saaran tarinan valossa olevan turvallisuuden tunteen kannalta aivan ensiarvoisen tärkeä.

4.4 Sinin tarina

Sinin tarinassa ei Jonnan tai Saaran tavoin esiinny tapahtumia, joissa ihmiset olisivat olleet suoranaisesti väkivaltaisia. Sini ei esimerkiksi kerro, että häntä olisi kiusattu koulussa tai että hänen lapsuudenkotinsa olisi ollut turvaton. Sen sijaan ydintapahtumat keskittyvät hylkäämiskokemuksiin ja niistä selviämiseen. Myös hylkääminen on väistämättä uhka uskonnolle ihmisten hyvántahtoisuudesta. Siinä erityisen suureksi kysymykseksi nousee se, miksi juuri minut hylättiin ja enkö minä ole arvokas. Se myös asettaa kyseenalaiseksi maailman merkityksellisyyden, sillä on totutun maailmankuvan ja arkijärjen vastaista joutua perheensä hylkäämäksi.

Sinin tarinassa keskeinen turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyvä yksittäinen hahmo on hänen äitinsä. Kun Sini teini-iässä erosi uskonnosta, hänen välinsä äitiin lähentyivät:

S: must tuntuu että yhes vaiheessa ehkä jopa, niinku äidin kanssa, tuntu niinku et vähän parantu jopa välit ettei tarvinnu siis, niinku mitää semmost kaksoiselämää?[- -] elää tai, pysty olee niinku rehellisempi sille, sille niinku jutuista ja, ((huokaisten)) 18-vuotiaana ku mä muutin pois sitte, sit mä alotin siel kampaamossa, minne mä pääsin töihin ni. Sit meil oli niinku sellai et, että äidin kanssa et se tulee laittaa tukkansa ja sit me käydää jossai tyylää drinksulla ja niinku ((lyhyt tauko)) jutellaan kaikesta ja, näin? no sitte tota, Tai sit mä niinku, sillon mä niinku vähän mietin et tai ihmettelin et kun mä olin sillon varautunut siihen että et kaikki hylkää ja kääntää selän? ((lyhyt tauko)) et sitte, se oli semmost niinku et osa hylkäs ja osa ei,

Sini oli tuolloin varautunut siihen, että kaikki äitiä myöten hylkäisivät hänet heti, mutta näin ei tapahtunutkaan. Sinillä ja äidillä oli yhteinen tapa jutella kaikesta drinkin yhteydessä, ja heillä oli läheiset, rehelliset välit. Koska äiti ei heti hylännyt Siniä, Sini luotti

häneen ja siihen, että hän voi olla oma itsensä äidin seurassa. Äiti kuitenkin rikkoi tuon luottamuksen hylkäämällä Sinin silloin, kun Sini sitä vähiten odotti. Tapahtumasta kertominen herättää vieläkin Sinissä paljon tunteita:

S: en tiedä mitä tapahtui mutta sitte äiti oliki yhtäkkii että, myös niinku et ei? et ((huokaisten)) vietettiin semmonen kiva kesäinen päivä Suomenlinnassa ja niinku et ihan ku mitään ei oiskaan, ihan ku normaali, normaalisti ja sitten. sitte tota. sit ku me oltiin tulossa niinku takas sieltä nii sit se niinku sano että. et no et hän on niinku päättäny et ei halua enää? aapuaa ((alkaa itkeä))

H: ei se mitään.

S: ((pitkä tauko)) ((itkien)) et on niinku päättäny et ei halua enää. ((lyhyt tauko)) olla missään tekemisissä ja, et se oli sit ehkä se toinen mikä,

H: mm. ((lyhyt tauko)) olik sä kauan sitte niinku ollu, tavallaan irti siitä tai et

S: no olin olin ollu niinku kuitenkin pari kolme vuotta mun mielestä että,

H: joo,

S: et se niinku Oliki siinä niin jotenki yllättävää että, et se tuli vasta niinku sitte eikä sillon kun sitä niinku odotti ((lyhyt tauko)) et olis sit niinku mielummin vaik tullu kaikki sit kertary- rysäyksellä ((ääni sortuu)) että, et toi niinku tuntu enemmän viel sillee et se oli sen oma päätös eikä niinku vaan sen uskonnon, niinku takia mutta, en sit tiedä mikä,

Äiti hylkäsi Sinin, eikä se tuntunut johtuvan yksin uskonnosta. Tilannetta olisi ehkä ollut helpompi käsitellä, jos sille olisi ollut selkeä ulkoinen syy ja se olisi tapahtunut kertarysäyksellä, eli samaan aikaan kuin Sinin uskonnosta eroaminen ja siihen liittyvät suuret muutokset. Sini etsi syytä sille, miksi äiti teki tuon päätöksen. Tällaisessa tilanteessa on ymmärrettävää päätellä, että itsessä täytyy olla jotain vikaa. Perususkomus itsen arvokkuudesta oli siis voimakkaasti uhattuna:

S: tuli semmosii ajatuksia et jos ei oma äitikään, Haluu mun kanssa olla niin miten kukaan voi tai haluais, mun kanssa olla että, ((lyhyt tauko)) just semmosia itsetunto-ongelmia

Uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen vaikuttaa lisänneen Sinin turvattomuuden tunnetta ennen kaikkea sen mukanaan tuomien hylkäämiskokemusten ja oman arvon kyseenalaistamisen myötä. Sini kuvailee useaan otteeseen, kuinka hän on kokenut olevansa yksin ja miten pahalta eronneihin jäseniin kohdistettu karttamiskäytäntö on tuntunut. Paras ystävä, jonka piti alun perin lähteä Sinin kanssa yhteisöstä samaan aikaan, kohteli myös lopulta Siniä kuin ilmaa:

S: me oltiin itseasias samas ammattikoulussa mutta, siel vaan sit käytävillä me oltiin ku ei tunnettaiskaan, et se oli sitte,

H: miltä se niinku sit tavallaan tuntuu et jos jotenki, hyvä ystävä on niinku ei tuntiskaan tai,

S: no iha hirveeltä. ihan jotenki, ((lyhyt tauko)) ja sit jos on ylipäättään nähny jotain siis muuten kavereita tai muita niin, ei ne kukaan, ei ne moikkaa et, ihan ku ilmaa. ((lyhyt tauko)) et jotenki ihan kauheeta mun mielestä.

Uskonnolliseen yhteisöön kuulumisen toi Sinille jonkinlaista turvaa, sillä sen menettäminen merkitsi hänelle tietynlaisen suojamuurin häviämistä. Se myös merkitsi sitä, että hän käytännössä menetti perheensä, mihin hän ei ehkä osannut varautua:

S: se koko yhteisö kun hävii sun ympäriltä niin, onhan se, tai kylhän se sellast tietynlaista turvallisuutta toi, toi sit sillon että, sul oli se yhteisö ja sul oli se perhe ja sul oli niinku se, kaikki jotenki ympärillä ja vaikka se olikin suljettua niin se oli semmonen suljettu pieni ympyrä, et sit kun se niinkun hävis niin kaikki, ((huokaisten)) kaikki oikeestaan tuntemani ihmiset, niinkun siitä ympäriltä niin, kylhän se semmost turvattomuutta toi sillon

Vaikka elämä yhteisössä oli suljettua, eikä Sini pitänyt siitä, se oli kuitenkin turvaa tuova ”pieni ympyrä”, ikään kuin turvallinen kupla. Sini myös pohtii ajoittain uskonnon sisältöjä ja sitä, oliko hän sittenkin väärässä jättäessään tuon uskon. Tässä voidaan nähdä oman maailman merkityksellisyyden epäröintiä:

S: *et tää turvattomuuden tunne niin, ehkä se uskonnon kautta sit, miten sitä turvattomuutta on tullu niin, jotenki se et ku monta vuotta kuitenkin. niitä niinku asioita ja, juttuja siellä niinkun kuunteli ja puhuttiin ja, [- -] et miten he niinku uskoo niin, kyl mul tosi usein tulee vieläki sellai et no mitä jos se onki totta ((lyhyt tauko)) et mitä jos, ne onki niinku ainoot jotka ((naurahtaen)) pelastuu tästä maailmasta et, [- -] ja niinkun nyt mä oon se hölmö joka on hylännyt sen, sen niinkun ainoon uskon*

Sini kuitenkin kritisoi uskonnollisen yhteisön sisäistä pelottelua ja sulkeutuneisuutta, jotka hän koki ahdistaviksi. Yhteisön sisällä lietsottiin pelon ja turvattomuuden ilmapiiriä ulkomaailmaa kohtaan, etenkin siinä vaiheessa, kun Sini oli ilmoittanut eroavansa:

S: *((huokaisten)) tuntu et kaikki niinku vaan Yritti luoda semmost turvattomuuden tunnetta niinku sitä maailmaa kohtaan, et et se että, no sä et pysty luottaa siellä kehenkään että tää on se, semmonen niinku piiri piiri mikä on, ihan kun he olis niinkun ollut jotenki niinku just parempii, parempii tai, tai tota, jotenki, et ois pystynyt niinku heihin vaan luottaa et nyt sitte tonne yksin pahaan maailmaan?*

Ulkopuolinen maailma kuvattiin pahaksi ja yksinäiseksi paikaksi, jossa ei voi luottaa kehenkään. Sini kokeekin, että yhteisöstä eroamisen jälkeen hänen on ollut vaikeaa luottaa ihmisiin. Hylkäämiskokemukset ovat olleet isona tekijänä luottamuksen heikkenemisessä, sillä Sini ei uskonut, että kukaan haluaisi olla hänen kanssaan.

Luottamuksessa muihin ihmisiin keskeistä on oman arvon ja riittävyden lisäksi myös usko muiden ihmisten hyväntahtoisuuteen. Sinin kuvauksissa uskonnollisen yhteisön sisäisestä toiminnasta käy ilmi, ettei kohtelu aina ollut kovin hyväntahtoisia. Yhteisön piirissä valvottiin yksilöiden toimintaa tarkasti ja ohjattiin käyttäytymään tietyllä tavalla. Sini muistelee, että uskontoon liittyi paljon inhottavalta tuntuneita yksityiselämän utelua ja puhutteluja, joissa hänen täytyi kertoa ja perustella omaa toimintaansa vanhemmille miehille:

S: *mun mielestä aina niinkun siin uskonnossa on aina tuntunu oudolta että ((huokaisten)) et sitte niinkun nää sen uskonnon niinku vanhimmat niinkun aikuisia miehiä tulee kyselee ja haastattelee sit sulta et, jotain Mitä sit oli jo*

aiemminki, jos oli jossain bileissä ja muuta et sit piti niinku kertoo yksityiskohtaisesti että jos olit pussannut jotain poikaa tai mihin hän oli koskettanut tai, tai niinku tälle et se on, se oli niinku mun mielestä aina semmost inhottavaa?

Jo aiemmin Jonnan tarinassa (ks. luku 4.2) esiin noussut koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden rikkominen näkyy myös tässä kohdassa, kun Sini joutui kertomaan ykistyiselämänsä kuuluvia asioita yhteisön auktoriteettihahmoille. Kuulusteltavana olemisen asetelma lisäksi asemoi Sinin ikään kuin rikollisen paikalle, vaikka hän kertoo halunneensa aina vain normaalia elämää. Kohtelu tuntui epäoikeudenmukaiselta:

S: sit mä vaan muistan vaa et mä sanoin niillekki [uskonnon vanhimille] että mä haluun vaan normaalii elämää että mä haluun seurustella ja nähä kavereita ketä mä haluun nähä ja, treenata ja urheilla jaa, niinku, ((naurahtaa)) semmost iha perus? peruselämää

Koska Sini halusi tuota normaalia elämään, hän joutui kokemaan hylätyksi tulemisen trauman läheisten ja perheenjäsenten taholta. Tätä kokemusta hän käsittelee ja pyrkii ymmärtämään omaa tarinaa kertoessaan. Sini kertoo kokevansa syyllisyyttä tapahtuneista ja jatkaa:

S: ja must siin syyllistetäänkin kauheasti [- -] et mä en oo ikinä ymmärtäny sitä et jos se karttaminen on jotenki ss- pitäis olla sen takii et sitte se eronnut, tulis takas niin kuka ihme haluis mennä edes takas siihen, et jos ne on noin mua kohdellu, et, et se vast tekopyhää oiski et sit ku menis takas nii sit kaikki olis taas hyvin, et en mä ainakaan niinku, voin sanoo et emmä ikinä unohda mitä ne on niinku mulle, tai miten ne on kohdellu tai sanonu tai muuta, tai just noi että ei tuu häihin tai muuta niin, ((lyhyt tauko)) emmä koe enää olevani edes siinä, niinku sitä perhettä

Siniä on syyllistetty ja häntä kohtaan on toimittu väärin, mutta mielenkiintoista on, että Sini ei kuitenkaan varsinaisesti koe, että häntä olisi tahallisesti satutettu tai loukattu. Näin ollen hänellä on säilynyt perusturvallisuutta tukeva uskomus siitä, että ihmiset ovat pohjimmiltaan hyväntahtoisia. Sini sympatisoi perhettään ja äitiään, koska heidän uskovat vakaasti, että hän on menossa kadotukseen. Perheenjäsenten ja sukulaisten käytös Siniä

kohtaan johtuu siitä, että he eivät yksinkertaisesti pysty olemaan hänen kanssaan yhteydessä. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö he haluaisi olla häneen yhteydessä, tai että he olisivat pahoja ihmisiä:

S: mä [en] oo ikinä sanonu et ne olis jotenki pahoi ihmisii. ((lyhyt tauko)) et niinku, et nehän on tosi sellasii lämpimii ja niinku rakastavii ja muuta mut tota. ei ne. ne ei vaan ((syvä huokaus)) pysty sit olee siinä.

Ihmisiin voi Sinin mukaan pääosin luottaa, mutta Sinille itselleen se on ollut vaikeaa, koska hänellä on ollut hylkäämiskokemuksia. Hylätyksi tulemisen kokemukset saivat Sinin uhmakkaaksi ja haluttomaksi ottaa apua vastaan. Syyllistämällä itseään uhmakkaaksi ja marttyyrimaiseksi Sini onnistuu säilyttämään sen turvallisuutta tuovan uskomuksen, että muut ihmiset ovat hyväntahtoisia ja olisivat auttaneet häntä, jos hän olisi antanut siihen mahdollisuuden:

H: koitsä sit et sulla ei tavallaan ollu sit semmost niinku tukee siinä vaiheessa
S: mm. No ehkä mä, oisin mä varmaan saanu. ((lyhyt tauko)) tai siis must tuntuu, ehkä mul oli vähän sellanen marttyyrimainen olo et ei kukaan ymmärrä?

Tietynlaisen itsensä syyllistämisen on Janoff-Bulmanin (1992) tutkimuksissa todettu edesauttavan traumasta selviytymistä ja siten myös turvallisuuden tunteen uudelleenrakennusta (Janoff-Bulman, 1992, s.128). Olennaista on kuitenkin erottaa henkilön sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin liittyvä syyllisyys toisistaan. Sisäänpäin suuntautuva syyllisyyden laji ei paranna selviytymistä, vaan voi syventää esimerkiksi arvottomuuden tunteita entisestään. Ulkoiseen käyttäytymiseen liittyvä syyllisyys puolestaan on rakentavaa. Käyttäytyminen on kuitenkin jotain, johon voi vaikuttaa. (Mts. 128.) Huomaa, miten alla olevassa sitaatissa Sinin käyttäytymiseen liittyvä itsesyyllistys samaan aikaan rakentaa mahdollisuutta sille, että välit perheeseen ja äitiin olisivat korjattavissa. Sinin omalla käytöksellä voisi olla vaikutusta:

S: ruvennu miettii myös sit sitä että, et täs ku tätä aikaa menee ni jos vaikka niinkun, isä tai äiti niinku kuolee ((lyhyt tauko)) et mitä mä- miten sitte,

kaikki tunteet ja muut et syyttääks sitä sit itteään et kun, siitä ettei oo yrittäny korjata välejä tai yrittäny niinku tarpeeks, ojentaa kättä sinne suuntaan vai, vai niinku mitä et sit, niinku neki on ruvennu pyörii mielessä silleen et kun? ((lyhyt tauko)) äidillä nyt jonkun verran niinkun ikää on että, et mitä niinkun sit tapahtuu,

Käytökseen liittyvä syyllisyys jättää tilaa omalle toimijuudelle rakentaen käsitystä itsestä aktiivisena ja pystyvänä ihmisenä. On jossain määrin mahdollista, että jos Sini ojentaisi kättään perheen suuntaan vielä enemmän, välit voisivat korjaantua. Asioiden tila ei ole muuttumaton tai täysin Sinin kontrollin ulkopuolella. Pienikin usko siihen, että voi itse kontrolloida elämässä tapahtuvia asioita, lisää pystyvyyttä ja sitä kautta turvallisuuden tunnetta. Toimijuuden tukeminen ja omien perususkomusten uudelleenrakentaminen kulkevat vahvasti käsi kädessä.

Myös sisäisiin tekijöihin liittyvä syyllisyys ja huonommuuden tunne ovat olleet Sinin elämässä läsnä. Korjaavat ihmissuhteet ovat kuitenkin palauttaneet Sinin uskoa omaan itseensä kelpaavana yksilönä sekä luottamusta muihin ihmisiin. Ehkä juuri heidän avullaan Sini on onnistunut muuttamaan narratiiviaan enemmän sellaiseen suuntaan, jossa hän itse on arvokas ja kaikki eivät hylkää häntä:

S: ehkä just sit se et ku ei halunnu ketää siihen sillai, ei halunnu luottaa kehenkää nii, ei halunnu ketää päästääkään mitenkää lähelle [- -] et nyt sit vasta tuntuu et, vähän tässä enempi aikuisena nii, on niinku just, tai huomannu et ne ei niinku lähekkään ((ääni sortuen)) vaikka niinku päästäiski ne lähelle tai, ((itkien)) jotenki on aina niinku aatellu et sitte jos ne jotenki, ((lyhyt tauko)) oppii tuntemaan nii sit ne ei niinku haluukkaan olla enää kavereita

Ystävät eivät ole hylänneet Siniä, vaikka ovat oppineet tuntemaan hänet, ja näin ollen luottamus ihmisiin on pikkuhiljaa palannut aikuisiällä. Turvallisuuden tunnetta Sinin elämään ja luottamusta tulevaan tuo tunne siitä, että on ainakin joitain ihmisiä, jotka eivät lähde hänen viereltään. Hän myös mainitsee, että aviomiehen perhe on ”ottanut hänet omakseen”, mikä tuntuu hyvältä.

4.5 Turvallisuuden kokemuksen järkkäminen

Tarinoiden perusteella nähdään, että turvallisuuden järkkymisessä sekä sen uudelleenrakentamisessa muiden ihmisten vaikutus on todella suuri. Tämä puhuu sen alussa esitetyn väitteen puolesta, että turvallisuuden kokemus syntyy ja elää vuorovaikutussuhteissa. Muiden ihmisten ja ympäröivän sosiaalisen todellisuuden vaikutus turvallisuuden järkkymiseen voi olla suora tai epäsuora. Suorassa kaltoinkohtelussa yksilö joutuu esimerkiksi kiusatuksi tai fyysisen väkivallan kohteeksi, kuten esimerkiksi Saaran ja Jonnan kohdalla on käynyt. Suoraa kaltoinkohtelua edustavat myös uskonnollisessa yhteisössä tapahtuva valvominen, kuulustelu, rangaistuksi, kritisoiduksi tai kiristetyksi joutuminen, josta kaikilla tutkittavilla oli jonkinlaista kokemusta. Tästä voidaan puhua myös henkisenä väkivaltana.

Epäsuorassa kaltoinkohtelussa puolestaan ihminen joutuu ryhmän ulkopuolelle, syrjityksi, torjutuksi tai hylätyksi. Näitä kokemuksia oli erityisesti Sinillä, jolle äidin hylkäämäksi joutuminen oli erityisen suuri isku. Epäsuoraksi kaltoinkohteluksi voidaan laskea myös Saaran ja Jonnan tarinoissa esiintynyt sijaistraumatisoituminen, eli läheiseen ihmiseen kohdistuneen väkivallan todistaminen. Saaran isä oli väkivaltainen äitiä kohtaan ja Jonnan isä taas joutui raiskatuksi. Vaikka nämä väkivallanteot eivät suoraan kohdistuneet tutkittaviin henkilöihin itseensä, hekin ovat kärsineet tapahtumista joutuessaan seuraamaan niitä läheltä.

Sekä epäsuora että suora kaltoinkohtelu ovat ihmisten aiheuttamia (human-induced) traumoja. Ihmisten tekemä kaltoinkohtelu uhkaa Janoff-Bulmanin (1992) mukaan erityisesti uskomusta omasta arvosta sekä ihmisten hyvántahtoisuudesta, mutta myös maailman merkityksellisyydestä. Yhdenkin perususkomuksen horjuminen on ihmiselle vakava uhka, mutta kaikkien kolmen järkkäminen samanaikaisesti tekee hänet erityisen haavoittuvaiseksi. (Janoff-Bulman, 1992, s. 77.) Edellä kuvailtujen tarinoiden ja tapahtumien pohjalta voidaan todeta, että tutkimuksen osallistujat ovat kaikki olleet ainakin

jossain vaiheessa elämäänsä hyvin haavoittuvaisessa asemassa. Heidän kaikki kolme perususkomustaan ovat olleet uhattuina.

Sinin tarinassa keskeinen pelko on se, voiko muihin ihmisiin ja heidän välittämiseensä luottaa, vai hylkäävätkö kaikki hänet. Yksinäisyys ja yksin jäämisen pelko ovat suurin turvattomuutta herättävä kokemus, mikä on aiheuttanut muun muassa paniikinomaista ripustautumista:

S: mul tuli ehkä enemmän semmonen et, kauhee semmonen ripustautuminen sitte että, ettei vaan kukaan enää ikinä, hylkää mua tai, jätä mua tai muuta et sit oli semmosis tosi, tosi tota, mm, semmosissa vaikeissa vaikeissa ei niin ((naurhtaen)) terveellisissä parisuhteissa niinku vaan tosi pitkään, et ei vaan niinku jää yksin?

Jonnan kohdalla muihin ihmisiin liittyvä turvattomuus on enemmän suoran kaltoinkohtelun pelkäämistä, sillä sen uhriksi hän on aiemminkin joutunut:

J: sse niinkun on syönyt sit sitä luottamusta niinku nykyisiin ihmissuhteisiin? et tulee tavallaan se että, et jos sun perhe voi tehdä sulle näin, nii kuin moni muu voi tehdä sen, tai niinku jotai yhtä pahaa,

Edellä nähtiin, että vaikka kaikki kolme tutkittavaa ovat kokeneet kaltoinkohtelua, osa heistä on onnistunut rakentamaan uudelleen perususkomuksiaan maailmasta ja sitä kautta palauttamaan turvallisuuden kokemusta. Jonnalla turvallisuuden tunnetta ei vaikuta juuri olevan, mikä saattaisi liittyä hänen uskomukseensa siitä, että lähestulkoon kaikki ihmiset ovat pahoja. Jonnalla nimittäin turvattomuuden kokemus heijastuu lemmikkieläinten turvallisuutta vasten – eläimet ovat hyviä ja ihmiset ovat pahoja. Saaralla ja Sinillä vertailukohta puolestaan on laajempi suomalainen yhteiskunta, joka on suvaitsevainen ja ”normaali”, siinä missä uskonnollinen yhteisö oli ahdas ja turvattomuutta herättävä. Tämä erilainen vertailukohta ja tapahtumien tulkinta voi selittää osin sitä, miten Saara ja Sini ovat kyenneet palauttamaan luottamustaan ihmisiin, mutta Jonna ei.

4.6 Turvallisuuden kokemuksen uudelleenrakennus

Saaralla ja Sinillä positiiviset, korjaavat ihmissuhteet sekä pyrkimykset ymmärtää heitä kaltoinkohdelleita ihmisiä toimivat turvallisuuden kokemusta palauttavina ja perususkomuksia rakentavina tekijöinä. Janoff-Bulman (1992, s. 118) mainitsee kolmeksi keskeiseksi coping-keinoksi sosiaalisen vertailun, itsesyyllistämisen ja tapahtumien uudelleentulkinnan. Edellä nähtiin, miten Sini hyödynsi rakentavaa itsesyyllistämistä toimijuutta vahvistavalla tavalla. Sini on myös rakentanut turvallisuuttaan tulkitsemalla yksinäisyyttä uudelleen vapaudeksi:

H: miten sä sit niinku muuten koet tavallaan sun elämän niinku tällä hetkellä versus mitä se oli vaik sillon ku sä niinkun lähdit tai koko tän prosessin aikana että?

S: no muuttunu?

H: mikä on muuttunu

S: no tosi paljon? ehkä mun oma ajattelutapa on muuttunu ja, mä oon enemmänki just ruvennu, ehkä just iloita siitä että mä oon niinku vapaa, [- -]

H: miten sä sit näät täst eteenpäin sun tulevaisuuden,

S: ((lyhyt tauko)) no ihan valoisana ((naurahtaa))

Sekä Saara että Sini toteavat, että heillä on varmasti helpompaa kuin heidän perheillään, jotka joutuvat yhteisön sääntöjä noudattamaan. Jonnakin toteaa lieventävänä asianhaarana, että hän ei sentään ole kokenut seksuaalista hyväksikäyttöä (ks. s. 29–30). Nämä kaikki esimerkit hyödyntävät sosiaalisen vertailun keinoa. Saara myös kertoo osallistuvansa aktiivisesti vertaistukiryhmiin, missä keskeistä on omien kokemusten jakaminen toisten tukemiseksi ja auttamiseksi. Tämän voidaan ajatella olevan aktiivista tapahtumien uudelleentulkintaa. Saara ei kärsinyt turhaan, sillä nyt hän voi toteuttaa toimijuuttaan auttamalla muita samassa tilanteessa olevia. Puhumalla tapahtumista hän voi myös käsitellä omaa traumaansa yhdessä muiden kanssa.

Tutkimustulokset osoittavat, että turvallisuuden kokemusta kannattelevien perususkomusten uudelleenrakentaminen sekä yksilön toimijuus ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Sini ja Saara kuvaavat elämäänsä ja itseään narratiivein, joissa heillä itsellään on paljon toimijuutta. Tällaisen narratiivin avulla he tulevat vahvistaneeksi myös omaa turvallisuuden tunnettaan.

Jonnan toiminta turvallisuuden tunteen palauttamiseksi on enimmäkseen muilta ihmisiltä suojautumista. Jonna on katkaissut välit häntä kaltoinkohdelleisiin perheenjäseniinsä ja torjunut heidän yhteydenottoyrityksensä, mikä on jonkin verran helpottanut stressioireita. Turvallisuuden kokemusta rakentaakseen Jonna on myös hakeutunut psykoterapiaan ja vertaistukiryhmiin. Turvallisuuden tunne ei ole kuitenkaan vielä rakentunut uudelleen. Jonnalla on ystäviä ja poikaystävä, mutta hän kertoo, että heihinkin luottaminen on yhä hankalaa.

Tutkimukseen osallistumisen voidaan ajatella olevan aktiivista toimimista oman turvallisuuden kokemuksen parantamiseksi. Tätä toimijuutta osoittavat tietysti kaikki tutkittavat. Sini kertoo, kuinka hän alun perin päätyi osallistumaan tutkimukseen, josta ilmoitettiin vertaistukiryhmän Facebook-sivulla:

H: millanen olo sul on vaik vertaistukiryhmistä tai silleen et voisiksä osallistua tai,

S: No on mul sellanen olo että, et joo voisin siis ehkä, ehkä mul on ollu nyt niinku niin semmonen, mä oon rakentanu elämäni nii semmoseks kiireiseks ja hektiseks et mun ei oo tarvinnu miettiä?

H: mm.

S: mut mä huomasin sit heti että, ku mun mies lähti johonki työreissuun nii sit heti ku mä olin yksin kotona nii sit rupes, rupes heti niinku noi ajatukset pyörii päässä ja miettii ja muuta ja sillon mä rupesinki selailee sitä sivuu ja,

Sini mahdollisesti koki, että tutkimukseen osallistuminen voisi auttaa häntä selvittelemään päässä pyöriviä ajatuksia. Saara toteaa oman haastattelunsa lopuksi, että näin juuri kävikin hänen kohdallaan:

H: miltä sust on tuntunu käydä näit asioita läpi?

S: tosi vapauttavalta on tuntunu

H: okei

S: ihan vaan tää mun monologi niin tietyl taval puhdistaa et saa,

H: no hyvä kuulla.

S: joo. et tota. ei yhtään huonolta

H: tuleeks sul itelle semmonen olo et jäsentyy omassa mielessä ne

S: joo. ja sit tulee semmosia muistoja jostain mitä niinku on luullu et on unohtanu, semmosii ihan jotain, ihan hyvä fiilis itse asiassa.

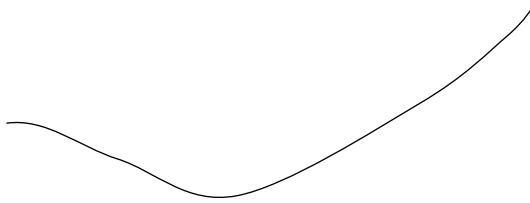
Turvallisuuden kokemus pohjautuu sosiaaliselle vuorovaikutukselle, ja koska myös oman elämäntarinan kertominen haastattelussa on vuorovaikutustilanne, erityisesti Saaran kohdalla se näytti lisäävän turvallisuuden tunnetta. Omasta elämästä ja turvallisuuden sekä turvattomuuden tunteista kertominen tuntui Saarasta puhdistavalta ja toi mieleen asioita, joita hän luuli unohtaneensa. Asiat jäsentyivät ja niistä tuntui hyvältä puhua. Puhumisen vapauttava ja turvallisuutta lisäävä merkitys liittyy varmasti kiinteästi siihen, että Saaran elämässä iso turvattomuutta tuova tekijä on ollut se, ettei hän ole voinut puhua oikein kenellekään. Näin ollen jo se, että tuntematon graduntekijä kuunteli häntä, toi Saarelle hyvän ja turvallisen olon.

4.7 Toimijuuden rakentuminen tarinoissa

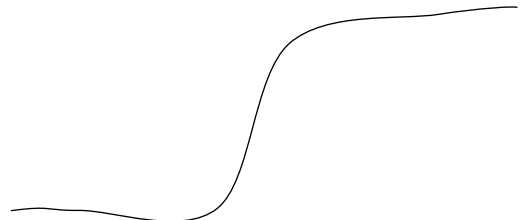
Edellä olemme tutustuneet kolmen eri päähenkilön, Sinin, Saaran ja Jonnan narratiiveihin turvallisuuden kokemuksen järkkymisestä ja uudelleenrakentumisesta. Yhteistä näille henkilöille on ikä, kaltoinkohtelun kokemukset sekä tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä

eroamisen tausta. Uskonnollisten yhteisöjen voidaan nähdä vaikuttaneen näiden yksilöiden turvattomuuden kokemuksiin yhtäältä sosiaalisen paineen (valvonnan, rangaistusten ja suvaitsemattomuuden) kautta ja toisaalta tuottamalla ulossulkemisen ja hylätyksi joutumisen kokemuksia.

Tässä samankaltaisessa tilanteessa yksilöiden toimijuuden rakentumiselle ja koko elämäntarinan rakentumiselle on kuitenkin lukuisia eri vaihtoehtoja. Seuraavaksi kokoan yhteen joitakin keskeisiä piirteitä edellä kuvatuista tarinoista toimijuuden näkökulmasta. Havainnollistan analyysiäni nimeämällä tarinat kasvutarinaksi, selviytymistarinaksi ja kauhutarinaksi. Nimet kertovat mielestäni jotain olennaista siitä, miten tutkittavat asemoivat itsensä suhteessa yhteisöön, menneisyyteensä ja elämäänsä, millaisen teeman he tarinalleen luovat ja sitä kautta millaista toimijuutta he itselleen narratiivien kautta rakentavat.

Kuva 4. Sini – kasvutarina

Kuva 5. Saara – selviytymistarina

Kuva 6. Jonna – kauhutarina

4.6.1 Sini – kasvutarina

Sinillä on vahva toimijuus, joka ei kuitenkaan ole rakentunut aivan käden käänteessä. Sinin tarina on tyypillinen päähenkilön kasvutarina, jossa uusi identiteetti ja elämäntilanne on saavutettu ajan saatossa monien käänteiden ja vastoinikäymisten jälkeen. Nykyään Sini on sosiaalisesti irtaantunut yhteisöstä ja muodostanut uuden, oman yhteisön, joka koostuu perheestä ja ystävistä. Hänestä on tullut itsenäinen ja vapaa, eikä hän enää pohdi uskonnollista yhteisöä tai siitä eroamista niin paljon. Tulevaisuus näyttää valoisalta.

Sinin tarinassa uskonnollisesta yhteisöstä irtaantuminen näyttäytyy kasvutarinana myös siksi, että hän on kirjaimellisesti kasvanut sen myötä aikuiseksi. Sini erosi yhteisöstä ollessaan vielä nuori ja hän on kokenut tuon jälkeen monia raskaita hylkäämiskokemuksia, mutta kuitenkin hitaasti oppinut luottamaan ihmisiin. Kasvutarinan huipentumana on naimisiinmeno ja nimen muutos, jolloin Sini koki päässeensä viimeinkin menneisyydestään eroon:

S: et ehkä, sit just ku meni naimisiin ni sitte, mulle se oli jotenki symbolinen juttu se et vaihtu niinku sukunimi myös et, [- -] mä koin et mä voin oikeesti perustaa sitä omaa perhettä et pääs periaattees niistä, niistä niinku, perhekytköksistä tai semmosista niinku pois että, [- -] ehkä sellanen et mä jätin nyt sit sen lapsuuden perheen, niinku taakse, ja niinku ehkä just sitte siirty semmoseen uudenlaiseen elämäntilanteeseen sitte et? et just mä voin päättää ite omasta elämästä, et ei oo kukaan muu, ((huokaisten)) muu sanelemassa et mitä sä saat tehdä ja mitä et ja, et jotenki semmone rohk-voimaantuminen tuli siinä, et sit justinsa uskalsikin lähtee noihin kisoihin ja muihin et, ((lyhyt tauko)) emmä tiä liittykse mitenkää siihen nimeen ((naurahten)) mut mä ainaki koin sen, koin sen semmosena,

Klassisen sankaritarinan tavoin päähenkilö on kokenut raskaita asioita ja oppinut niistä.

Loppujen lopuksi hän on itse pelastanut itsensä ja voittanut pelkonsa sekä saavuttanut sitä kautta onnellisen lopun.

4.6.2 Jonna – kauhutarina

Kutsun Jonnan tapaa kuvailla itseään, menneisyyttään, uskonnollista yhteisöä ja siitä irtaantumista kärjistäen kauhutarinaksi, koska haluan alleviivata jännittynyttä ja pelokasta tunnelmaa, joka tästä narratiivista välittyi alusta loppuun. Helpotusta ei tunnu olevan missään ja turvattomuuden kokemus on näin hyvin kokonaisvaltainen. Painajaiset ja menneisyyden kummitukset saavat ison roolin Jonnan tarinassa. Kuulija ikään kuin odottaa jännittyneenä koko ajan, milloin nurkan takaa ilmestyy jokin uusi uhka.

Jonnan tarinassa edellisestä poiketen uskonto ja sitä kautta kaikki paha on hyvin pitkälti henkilöitynyt mummoon. Mummon uskonnollisuus on tuonut Jonnalle turvattomuutta, koska siihen on liittynyt hänen mukaansa epäterveitä ja pelottavia piirteitä, sekä jonkin tasoista pakottamista. Se ei ole tuntunut normaalilta. Uskonto ja mummo ovat erottamaton yhdistelmä, ja näyttäisi siltä, että uskonto saa pelottavan luonteensa nimenomaan tämän ihmissuhteen kautta. Uskontoa ”ei päässyt pakoon” ja mummo oli ”manipuloiva hirviö”.

Mummo, niin kuin muutkin Jonnan sukulaiset, ovat tehneet uskonnon nimissä vääryyksiä. Seuraavassa katkelmassa näkyy selvästi uskonnon ja mummon erottamattomuus turvattomuutta tuovana yhdistelmänä. Katkelman luoma kuvasto on kuin suoraan kauhuelokuvasta:

J: mummolla on mulle alttari, kotona et sil on niinku lipasto jonka päällä on kaikkien lastenlasten kuvia, sit sil on erillinen paikka mis on pelkästään mun kuvia ja kynttilää,

H: okei

J: mikä kuulostaa vähän pelottavalta, [- -] ja ((naurahtaa)) et Kaisa, mejän äiti, laitto sen mummon mun sylikummiksi sillen ku mut on kastettu et oliks se niinku syy minkä takii se oli jotenki obsessoitunu musta vai oliks se ku mä olin nii miellyttämisenhaluinen lapsi, ja enhän mä koskaan sen kuullen kyseenalaistanu mitään sen kummemmin muuta ku että minkä takia homous nyt muka olisi väärin mut että,

H: mm. mm.

J: et sillä vaan niinku tuli joku pakkomielle mut siis se ihminen on niin syvällä siinä uskonnossa, että jos sä otat sen uskonnon pois siitä nii siitä jäis vaan märkä läntti, et se ihminen on yhtä kuin se lestadiolaisuus,

Suurin uhka on liittynyt Jonnan elämässä muihin ihmisiin. Uskontokin näyttäytyy hänen tarinassaan ennen kaikkea sosiaalisena resurssina, jota läheiset ihmiset ovat käyttäneet häntä vastaan ja jota hän on myös itse käyttänyt hyväkseen pyrkiessään pääsemään uuteen ryhmään sisälle. Jonna kertoo, että uskontoa on käytetty häntä vastaan, oikeuttamaan pahoja tekoja.

Jonna irtaantui uskonnollisesta yhteisöstä melko nuorena ja pyrki liittymään uuteen ryhmään. Uuteen sosiaaliseen todellisuuteen sopeutuminen on kuitenkin ollut vaikeaa:

J: menin kauppikseen [- -] sielläki esiinty sitä kiusaamista vielä jonkin verran ja siellä se niinku jos puhuttiin lestadiolaisuudesta nii se oli enemmänki semmonen et siinä vaiheessa mä olin jo irtaantunu sieltä, ja just kerroin että kuin sekasin ne on koska ei saa leikkaa hiuksii ja värjää tai laittaa korviksii ja, kaikkee tällasta et se oli niin jo semmonen tapa millä hakea vähän niinku hyväksyntää yrittää kuuluu siihen joukkoon koska, ((lyhyt tauko)) mä en tiedä kuin paljon se kiusaaminen on vaikuttanu tai just nää niinku lestadiolaistaustat mut must välil tuntuu et niinku ihmisillä on joku niinku näytelmä menossa johon mä en osaa osallistuu,

Ulkopuolisuuden kipeyttä kuvastaa hyvin vertaus siitä, että muilla on meneillään jokin näytelmä, johon Jonna ei osaa osallistua. Myös tämä metafora on jokseenkin elokuvallinen ja asettaa Jonnan itsensä hyvin avuttomaan asemaan. Jonna ei näe itsellään olevaan juurikaan toimijuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. Vaikka uskonnollisesta yhteisöstä eroamisesta on jonkin verran aikaa, uuden identiteetin rakentaminen ei ole ollut Jonnalle aivan mutkatonta, koska hyväksyntää ja ymmärrystä on ollut vaikea löytää:

J: ja sitte just tää että, niinku ei oikee tiedä miten pitäis käyttäytyä ja sit niinku, se tuli tosi tuskallisen tietoiseksi sillon parikymppisenä et kuin tynnyris mä oon kasvanu, [- -] et muut on niinku, muut oli niinku paljon edempänä niinku joissain tämmösis sosiaalisissa asioissa tai sitte näissä että niinku, joissain tämmösisissä isois kulttijutuissa kuten vaikka jossai pelin

pelaamisessa?[- -] tai jossain niinku, yleisesti suositussa jutussa ja mä oon sillee, nii siis mikä oli, [- -] et mä niinku sain hyvin paljon kommentteja siin kohtaa et on niinku just ((naurahtaen)) tynnyrissä kasvanu ja seki just tuntuu pahalta.

Yksilön turvallisuuden tunteen kannalta näyttäisi olevan olennaisen tärkeää, että hänellä on jokin ryhmä tai yhteisö, johon hän tuntee kuuluvansa. Jonnan tarinasta kuvastuu se, ettei hänellä ole tällaista vahvaa kuulumisen tunnetta, vaan pikemminkin hän tunsi olevansa ulkopuolinen, ”tynnyrissä kasvanut”, myös siinä ryhmässä, johon hän halusi kuulua.

Kauhutarinassa päähenkilöllä ei ole juurikaan toimijuutta – asioita vain tapahtuu hänelle ja hän on niiden edessä avuton. Näin myös Jonnalle on tapahtunut paljon ikäviä asioita, joille hän ei ole voinut tehdä mitään, mutta jotka vaikuttavat voimakkaan negatiivisesti hänen elämäänsä yhä. Jonna kokeekin tilanteensa hyvin epäoikeudenmukaiseksi:

J: ((ääni värisee)) et se on jotenki nii väärin et jotain mitä sun sukulaiset on tehny jolla sul ei oo mitään osaa eikä arpaa. et se niinkun saattaa vaikuttaa koko loppuelämän mun ihmissuhteisiin.

4.6.3 Saara – pelastumistarina

Saaran tarinaa voidaan kuvailla selviytymis- tai pelastumistarinaksi. Tarinassa päähenkilö käy jopa lähellä kuolemaa, mutta kokee tietynlaisen ihmepelastumisen. Saara kuvailee vapautta elävästi ja innostuneesti aivan kuin olisi saanut kokonaan uuden elämän:

S: sun ei tarvi puristautua muottiin vaan sä voit olla just sellanen ku sä itse haluat, niin se on aivan mahtava tunne ja se on voimaannuttava tunne, et tota. kukaan ei voi multa tätä mun vapautta viedä. niin se on tietyllä tavalla hirveen turvallinen tunne.

Kontrasti menneen ja nykyisyyden välillä on todella suuri ja muutos melko äkillinen. Menneisyys näyttäytyy tietynlaisena sotatilana, jossa jäsenet ”koulutetaan vahtimaan toisiaan” ja ”ilmiantamaan” väärin tehneitä jäseniä. Tunnelma on pelottava, mutta ei painostava, sillä Saara kertoo väliin humoristisia yksityiskohtia ja muistuttaa, että kaikki oli

myös ”aika koomista”. Huumorin avulla Saara ottaa vallan itselleen ja asettuu kokemustensa yläpuolelle.

Tarinan päähenkilö haaveilee vapaudesta ja pyrkii sitä kohti, vaikka häntä pelottaa. Voitokkaan sotasankarin tavoin hän pääsee tuohon tavoitteeseen, jolloin kaikki murheet tuntuvat unohtuvan. Saara muistaa kuitenkin mainita, että yksin hän ei olisi selvinnyt. Ystävät toimivat pelastusrenkaina, jotka ”pitivät pystyssä” ja lemmikit puolestaan olivat ”ankkureita”, jotka pitivät hänet arjessa kiinni. Yhtymäkohtia Sinin tarinaan on paljon, sillä molemmat voidaan myös kategorisoida sankaritarinoiksi. Saaran tarinassa juoni kuitenkin kääntyy huomattavasti nopeammin ja totaalitemmin parempaan suuntaan.

Uskonnollisesta yhteisöstä eroaminen oli Saaralle muutakin kuin pelkkä ryhmän jättäminen, se oli täysin uusi mahdollisuus elää ja olla olemassa:

S: ihan jo pelkästään se et sul ei oo sitä viikkorytmiä, ku Jehovan todistajilla on ne kokoukset tiettynä iltana tiettyyn kellonaikaan ja sit on viel se kenttäpalvelustyö ku kierretään ihmisten ovilla tyrkyttämässä niitä lehtiä, jo pelkästään se et miten sä käytät sen ajan mitä niihin on kulunu, mitä sä teet sillon ku sä tiedät et ne yhet istuu siellä valtakunnansaleissa, nii ylipäättään se et miten käytät sen ajan, se oli semmonen et ihmetteli miten paljon aikaa siihen on mennykki sillon.

H: oliko siin sit tavallaa semmone et piti ruveta miettii et no mitä mä nyt haluisin tehdä

S: Joo. joo. sit ku on se vapaus et sä voit tehdä oikeesti ihan mitä sä haluat. nii sitä aluks meni ihan niinku hämilleen siitä miten paljon vaihtoehtoja sulla on sille sun tekemiselles ja, olemiselles ja vaikka mille,

5 DISKUSSIO

5.1 Tutkijan oma tausta

Ennen kuin siirryn kokoavien johtopäätösten pariin, käyn läpi muutamia omaan positiooni liittyviä seikkoja, jotka mielestäni kuuluvat osaksi luotettavaa ja rehellistä tuloksista raportointia. Etenkin laadullista tutkimusta tehtäessä refleksiivisyys on erittäin tärkeää, sillä tulosten tulkitseminen on lopulta hyvin pitkälti omissa käsissäni. Tutkijana minun on arvioitava, kuinka omat arvoni, henkilöhistoriani ja muut sosiaaliseen positiooni liittyvät tekijät saattavat vaikuttaa tutkimusprosessin kulkuun ja tuloksiin. (Berger, 2015; Burr, 1995/2015, s. 177; Greene, 2014.)

Edustan itse samaa kohderyhmää, jota tutkielmassani tutkin, minkä takia ehkä koinkin helpoksi lähestyä turvallisuuden tunnetta juuri tästä näkökulmasta. Minulla on taustaa uskonnollisessa yhteisössä ja olen myös saman ikäinen kuin tutkittavani. Olen kuitenkin aidosti pyrkinyt ymmärtämään tutkittavien omia henkilökohtaisia lähtökohtia sekä heidän kokemuksiinsa turvallisuuden ja turvattomuuden rakentumisesta. Tutkielmani ei pyri yleistettäviin tuloksiin, vaan ennemminkin yksityiskohtaiseen tapauskuvaukseen. Johtopäätökseni olen pyrkinyt perustamaan vahvasti tutkimusaineistoon ja teoriaan.

Vaikka omaa taustaani ei suoraan kerrottu tutkittaville, sillä on varmasti ollut oma vaikutuksensa niin haastattelutilanteissa kuin aineiston analyysissäkin. Niin sanotun insider-positioni kautta uskon löytäneeni erityisen keskusteluyhteyden haastateltaviin, sillä puhuimme niin sanotusti samaa kieltä (Berger, 2015). Kukaan heistä ei kuitenkaan ollut minulle ennestään tuttu, enkä ole itse lähtöisin samoista uskonnollisista ryhmistä kuin haastateltavat. Minulla ei siis ollut henkilökohtaisia siteitä haastateltaviin.

Insider-positiossa on omat riskinsä ja toisaalta mahdollisuutensa. On esimerkiksi mahdollista, että varovaisesta analyysistä huolimatta omat kokemukseni ovat voineet sekoittaa tutkittavien kokemuksiin ja olen voinut tarkastella aineistoa puolueellisesti, koska omassa tarinassani kuitenkin on paljon yhtymäkohtia aineistoon (Greene, 2014). Olen myös

aiheen omakohtaisuuden takia voinut ohittaa joitain yksityiskohtia, jotka itselleni näyttäytyvät itsestäänselvyytenä. Toisaalta uskon, että positioni mahdollisti erityisen luottamuksen hengen, minkä takia kontolleni uskottiinkin hyvin henkilökohtaisia tarinoita. Bergerin (2015) sanoin minulla on lisäksi kulttuurista intuitiota tutkimastani kontekstista, mikä parhaimmillaan ohjaa kysymään juuri oikeita kysymyksiä. (Berger, 2015; Chavez, 2008.)

Tutkimusprosessini aikana pyrin olemaan kaiken aikaa itsereflektioon keskustelemalla runsaasti muiden ihmisten kanssa ja pyytämällä palautetta työlleni. Ulkopuolisten kommentit ovat avanneet omia silmiäni asioille, jotka yksinäni olisin saattanut ohittaa. Lisäksi esimerkiksi haastattelutilanteissa pyrin tietoisesti vain kuuntelemaan haastateltavia ottamatta ääneen kantaa heidän tarinoihinsa. (Berger, 2015; Greene, 2014.) Haastattelutilanteet ovat kuitenkin sosiaalisia vuorovaikutustilanteita, joissa epäilemättä minulla on ollut oma roolini, tiedostin sitä tai en.

On tärkeä tunnistaa, että etenkin laadullista tutkimusta tehdessä objektiivisuus on mahdottomuus, sillä en voi astua oman positioni ulkopuolelle, vaikka yrittäisinkin. En myöskään voi omasta subjektiivisesta asemastani käsin tarkasteltuna olla varma, kuinka olen itse vaikuttanut tutkimuksen kulkuun. Vaikka tutkielma on teoreettisesti perusteltu ja tietyn metodologian mukaan rakennettu, myös sitä voidaan tarkastella sosiaalisesti konstruoituna narratiivina, jonka kaikkia elementtejä en narratiivin kertojana kykene reflektoidaan. Omasta positiosta irrottautuminen on yksinkertaisesti mahdotonta. (Bishop & Shepherd, 2011.)

Näen arvokkaana, joskin omanlaisiaan haasteita tuovana seikkana sen, että olen itse paitsi tutkija, myös osa tutkittavien ryhmää. Sisäryhmäläisenä minulla on helppo pääsy sisäpiiritietoon ja tietynlainen oikeutus tutkimukseni tekemiseen, sillä olen samassa asemassa tutkittavieni kanssa. (Chavez, 2008.) Minulla on myös laajasti tietoa tutkimuskohteistani, joskin haasteena voi olla sen tiedon auki sanoittaminen (Greene, 2014). Sisäpiirin positio voi jollain tasolla suojata minua näihin ryhmiin helposti ulkoapäin

kohdistetuilta stereotypioilta, tuomitsemiselta ja ennakkoluuloilta, sekä kulttuurishokilta (Aguiler, 1981; ref. Greene, 2014). Olisi mielenkiintoista nähdä, millainen tutkimus aiheesta syntyisi, jos tekijä ei olisikaan sisäpiiriläinen.

Tiedostan, että uskonnollisista vähemmistöyhteisöistä kriittiseen sävyyn puhuttaessa on aina riski siihen, että ruokitaan negatiivisia stereotypioita ja asenteita. Asetan tässä kuitenkin yksilön elämän ja perusoikeudet etusijalle. Mielestäni on hälyttävää, että haastateltavistani kaksi kolmesta oli jossain kohtaa harkinnut tai jopa yrittänyt itsemurhaa. Tämä on jotain, johon meidän on yhteiskuntana suhtauduttava erityisellä vakavuudella. En kannusta ihmisiä tekemään suoria syy-seuraussuhteita uskonnollisten yhteisöjen ja turvallisuutta järkyttävien traumojen välille. Sen sijaan toivon, että tutkielmassani esiintyvien ihmisten kokemuksia kuunnellaan ja ymmärretään sellaisina ainutlaatuisina ja arvokkaina elämäntarinaoina kuin ne ovat.

5.2 Ihmisen kyky selviytyä

Palataan hetkeksi johdantoluvun kahteen eri turvallisuuden käsitteeseen: ulkoiseen (security) ja sisäiseen (safety) turvallisuuteen. Ulkoinen painopiste turvallisuuteen ei jätä juurikaan tilaa yksilölliselle kokemukselle. Se on absoluuttista ja objektiivista – ovet joko ovat lukossa tai eivät ole. Sisäinen kokemus turvallisuudesta ei kuitenkaan toimi yhtä mustavalkoisella tavalla. Jonna kertoi pelkäävänsä joskus omassa kodissaankin. Ulkoisesti ajateltuna siellä tuskin on mitään uhkaavaa ja pelottavaa, mutta pelon kokemus on silti Jonnalle aito. Siihen pelkoon ei auta, vaikka turvatoimet olisivat kuinka tehokkaat.

Uskonnollisissa yhteisöissä tapahtuva sosiaalinen kontrollointi, josta tutkittavat kertoivat, on yllättävän lähellä johdantoluvun kuvausta ulkoisesta turvallisuudesta. Valvomisen, vartioimisen, pelottelun ja rangaistusten perusteluna saattaa hyvinkin olla yksilöiden suojeleminen, mutta se ei lisännyt ainakaan Sinin, Saaran tai Jonnan turvallisuuden tunnetta lainkaan, vaan päinvastoin vähensi sitä. Läheiset, turvalliset ihmissuhteet sen sijaan toivat kokemuksen turvallisuudesta. Sini ja Saara kokivat myös turvalliseksi sen, että nykyään he

voivat elää vapaasti omaa yksilöllistä elämäänsä ja päättää omista asioistaan itse. Eli toisin sanoen turvaa toikin se, ettei kukaan vahdi tai valvo heitä, tai määrittele, kuinka heidän tulisi elää. Turvaa toivat asiat, jotka vahvistivat yksilöiden omaa toimijuutta, eivät vähentäneet sitä.

Sini, Saara ja Jonna ovat kaikki kokeneet kaltoinkohtelua joko sen epäsuorassa tai suorassa. Saara ja Jonna, jotka ovat kokeneet suoraa väkivaltaa, ovat myös kärsineet sen epäsuorista muodoista, kuten hylkäämisestä, ulossulkemisesta ja syrjimisestä. Väkivallan kokemukset ovat horjuttaneet tutkittavien perususkomuksia erityisesti oman itsen arvokkuudesta ja muiden hyväntahtoisuudesta, mutta myös maailman merkityksellisyydestä. Kertomalla itselleen ja muille narratiivia, joissa he ovat selvinneet näistä koettelemuksista voittajina, Saara ja Sini ovat kuitenkin kysyneet rakentamaan itselleen turvallisuuden kokemusta tukevaa toimijuutta uudelleen. Janoff-Bulmanin (1992) nimeämistä kognitiivisista strategioista he käyttivät uskomustensa uudelleenrakentamiseksi etenkin tapahtumien uudelleentulkintaa ja käyttäytymiseen perustuvaa itsesyyllistämistä. Jonnalla puolestaan turvallisuuden tunne, toimijuus ja näitä kannattelevat positiiviset uskomukset eivät ole rakentuneet uudestaan. Hän kuvaa itseään uhrina, joka on suojaton ja puolustuskyvytön erilaisen ulkopuolisten voimien, kuten uskonnollisen yhteisön ja perheensä, edessä.

Kristiina Väänänen (2011) kirjoittaa, että väkivaltaa kokeneen ihmisen elämään ilmentää usein rajattomuus. Itseä suojelevien rajojen rakentaminen merkitsee uskoa siihen, että itse on arvokas ja suojelun arvoinen yksilö. Kun psyykkisiä ja fyysisiä rajoja on rikottu toistuvasti, ihminen oppii, että hänellä ei ole rajoja. Mitä vaan voi sattua itselle, eikä sitä vastaan voi puolustautua. Tämä uskomus estää ihmistä suojelemasta itseään, vaatimasta itselleen turvallisuutta ja hyvää kohtelua. (Väänänen, 2011, s. 113.) Edellä kuvattu uskonnollisissa yhteisöissä tapahtuva sosiaalinen kontrollointi, joka saatetaan usein naamioda suojeluksi ja rakkaudeksi, on itse asiassa väkivaltaa. Se talloo yksilöiden itsemääräämisoikeutta, vapautta ja yksityisyyden rajaa.

Uskomus oman itsen rajattomuuteen ja arvottomuuteen voi myös aiheuttaa sen, ettei ihminen välttämättä tunnista, milloin häntä kohtaan on käytetty väkivaltaa. Sanalla on niin negatiivinen ja pelottava kaiku, että ihmiset eivät mielellään yhdistä sitä itseensä. Juuri tästä syystä olen omassa tutkielmassani tähän asti käyttänyt sanavalintaa ”kaltoinkohtelu ja/tai hylkääminen”. Tätä kautta olen pyrkinyt tavoittamaan ihmisiä, jotka eivät välttämättä tunnista olevansa itse väkivallan uhreja. Erityisesti väkivallan henkisiä ja epäsuoria muotoja voi olla vaikea tunnistaa. Esimerkiksi systemaattinen hylkääminen on kuitenkin tapa kiristää ihmistä toimimaan tietyllä tavalla ja kiristäminen on henkistä väkivaltaa. Koulukiusaaminen, jota aineistossani myös esiintyy, on niin ikään väkivaltaa, jolla on vakavat seuraukset. (ks. Mielenterveysseura.fi – Väkivalta satuttaa.)

Suomen perustuslaissa (1999, §7) on säädetty, että jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Väkivaltaa kokeneiden ihmisten kohdalla tätä oikeutta on karkeasti loukattu, usein monta kertaa. Tutkimukseni osoittaa, että kaltoinkohtelun traumalla on kauaskantoiset seuraukset, erityisesti jos trauma on sattunut nuorena. Turvallisen lapsuuden kokeneella ihmisellä sitä vastoin on paremmat mahdollisuudet selviytyä myös myöhemmin elämässä vastaan tulevista traumoista, kirjoittaa Janoff-Bulman (1992, s. 84). Siksi olisi erityisen tärkeää taata jokaiselle lapselle ja nuorelle turvallinen ja huolehtiva kasvuympäristö. Perususkomusten systeemi rakentuu noiden varhaisten kokemusten varaan. Oikeanlainen sosiaalinen tuki on lisäksi selviämisen välttämätön ehto ihan kaikissa ikävaiheissa.

Väkivaltaa kokeneiden ihmisten tukeminen on herkkää ja vaativaa työtä. Turvallisuuden kannalta ensisijainen tehtävä on tietysti varmistaa, että välitöntä uhkaa ei enää ole, eli ulkoinen turvallisuus on kunnossa (Väänänen, 2011, s. 113). Tämän jälkeen keskeiseksi tulee sisäisen turvallisuuden kokemuksen palauttaminen. Turvallisuuden kokemus syntyy, elää ja myös järkkyy vuorovaikutuksessa. Näin ollen, jos ihminen on suurimman osan elämästään kokenut rikkovaa vuorovaikutusta, kaltoinkohtelua, väkivaltaa ja rajojen rikkomista eri muodoissaan, tai sitten jonkin yksittäisen traumaattisen kokemuksen, hän tarvitsee tilalle korjaavia kokemuksia ja rakentavaa vuorovaikutusta.

Joskus riittää, että lähellä on ystäviä tai läheisiä, jotka kuuntelevat ja ymmärtävät, ja toimivat näin esimerkkeinä ja todistusaineistona hyväntahtoisemmasta maailmasta. Joskus apu tulee vertaistuesta, jossa toisilleen tuntemattomia ihmisiä yhdistää jokin tietty asia, jonka kaikki osallistujat kokevat merkitykselliseksi. Toisinaan taas tarvitaan keskusteluavun ammattilaista, jolla on välineitä ja tietoa tunnistaa ja muokata yksilön elämää ohjaavia haitallisia narratiiveja. Tällaiseen pitkäjänteiseen uskomuksia muokkaavaan työhön lukeutuu muun muassa psykoterapia, joka on useissa tutkimuksissa havaittu tehokkaaksi hoitomuodoksi (Campbell, Norcross, Vasques, & Kaslow, 2013).

Kun auttamisen ja tukemisen painopiste on sisäisessä turvallisuuden kokemuksessa, keskeiseksi tulee nimenomaan yksilön toimijuuden vahvistaminen. Ulkoinen turvallisuus ei jätä yksilölliselle toimijuudelle tilaa ja ehkä juuri siksi siitä puuttuu se keskeinen moraalisen työn ydin, jota Ronkainen ja Näre (2008) peräänkuuluttivat. Ilman toimijuutta ihminen ei voi kokea olevansa turvassa. Elämä on silloin vain sarja hallitsemattomia tapahtumia, joiden kohteeksi ja uhriksi ihminen tahtomattaan joutuu.

Jatkossa tarvitaan kipeästi lisää monipuolista laadullista tutkimustietoa turvallisuuden kokemuksesta eri konteksteissa ja eri kohderyhmillä. Kaikkien ihmisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista vastaavien tahojen olisi syytä ymmärtää, mistä ihmisen sisäinen turvallisuuden kokemus syntyy, ja miten sitä voidaan tukea. Valvominen ja rangaistus ainoina turvatoimenpiteinä ovat pitkällä tähtäimellä riittämättömiä ja jopa haitallisia, kuten tutkimustulokseni osoittavat. Tarvitaan inhimillistä kohtaamista ja vuorovaikutusta, sekä tietoa siitä, miten väkivallan traumaista on mahdollista selvittää.

Kukaan ei valitse elämäänsä kauheita onnettomuuksia, traagisia menetyksiä tai väkivallan uhriksi joutumista, mutta Janoff-Bulmanin (1992) traumaselviytyjien kognitiivisten strategioiden tutkimus osoittaa, että hallitsemattomienkin elämäntapahtumien sattuessa ihmisellä on jonkin verran toimijuutta. Ihminen voi tulkita ja uudelleentulkita sekä arvioida ja uudelleenarvioida läpikäymäänsä kärsimystä ja traumaattista kokemusta haluamallaan

tavalla. (Janoff-Bulman, 1992, s. 140.) Perususkomusten uudelleenrakentaminen on tärkeä osa toipumisprosessia ja perusturvallisuuden palauttamista, ja sitä varten tarvitaan muita ihmisiä. Janoff-Bulmanin (1992, s. 139–140) sanoin: ”Ihmisellä on uskomaton kyky selvitä äärimmäisistäkin vastoinkäymisistä. Emme valitse onnettomuuksia, mutta voimme valita niistä selviytymisen.”

LÄHDELUETTELO

- Aguiler, J. L. (1981). Insider research: An ethnography of a debate. Teoksessa D. A. Messerschmidt (toim.), *Anthropologists at home in North America* (s. 15–26). New York: Cambridge University Press. Ref. Greene (2014).
- Atena: Vartiotornin varjossa. Haettu 26.5.2019 osoitteesta:
<https://atena.fi/vartiotornin-varjossa-810>
- Berger, R. (2015). Now I see it, now I don't: Researcher's position and reflexivity in qualitative research. *Qualitative research*, 15, 2, 219–234.
- Bishop, E. C. & Shepherd, M. L. (2011). Ethical reflections: Examining reflexivity through the narrative paradigm. *Qualitative health research*, 21, 9, 1283–1294.
- Brewer-Smyth, K., & Koenig, H. G. (2014). Could spirituality and religion promote stress resilience in survivors of childhood trauma? *Issues in mental health nursing*, 35, 251–256.
- Bruner, J. S. (1986). Actual minds, possible words. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Burr, V. (1995/2015). *Social constructionism. 3rd edition*. London: Routledge.
- Calhoun, L. G., Cann, A., Tedeschi, T. G., & McMillan, J. (2000). A correlational test of the relationship between posttraumatic growth, religion, and cognitive processing. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 13, 521–527.
- Campbell, L. F., Norcross, J. C., Vasquez, M. J., & Kaslow, N. J. (2013). Recognition of psychotherapy effectiveness: The APA resolution. *Psychotherapy*, 50, 98–101.
- Chavez, C. (2008). Conceptualizing from the inside: Advantages, complications, and demands on insider positionality. *The Qualitative Report*, 13, 474–494.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research, 4th edition*. London: Sage.
- Goffman, E. (1974/1986). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Northeastern University Press.
- Greene, M. J. (2014). On the inside looking in: Methodological insights and challenges in conducting qualitative insider research. *The qualitative report*, 19, 1–13.
- Harper, A. R., & Pargament, K. I. (2015). Trauma, religion, and spirituality: Pathways to healing. Teoksessa Cherry, K. E. (toim.), *Traumatic stress and long-term recovery* (s. 349–367). Springer.
- Heelas, P. & Woodhead, L. (2005). *The spiritual revolution: Why religion is giving way to spirituality*. Malden: Blackwell.
- Hogg, M. A., Adelman, J. R., & Blagg, R. D. (2010). Religion in the face of uncertainty: An uncertainty-identity theory account of religiousness. *Personality and Social Psychology Review*, 14, 72–83.
- Hurtig, J. (2013). *Taivaan taimet: uskonnollinen yhteisöllisyys ja väkivalta*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, V. (1999). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampereen yliopisto, sosiaalipsykologian laitos.
- Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions. Towards a new psychology of trauma*. New York: The Free Press.

- Kokkonen, Y. (2018). Entiset Jehovan todistajat kertovat kokemuksistaan uskonyhteisön oikeuskomiteoissa – "Todettiin, että minä, 11-vuotias tyttö olin vietelty keski-ikäisen miehen". *Yle*. Haettu 28.5.2019 osoitteesta: <https://yle.fi/uutiset/3-10106328>
- Lahikainen, A. R. (2000). Turvallisuus identiteettikysymyksenä. Teoksessa Niemelä, P. & Lahikainen, A. R. (toim.), *Inhimillinen turvallisuus*. (s. 61–89). Tampere: Vastapaino.
- Linjakumpu, A. (2015). *Uskonnon varjot: Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä*. Tampere: Vastapaino.
- McAdams, D. (1997). The case for unity in the (post)modern self. A modest proposal. Teoksessa Ashmore, R. D. & Jussim, L. (toim.), *Self an identity. Fundamental issues*. (s. 46–78). Oxford University Press.
- McAdams, D. (2001). The psychology of life stories. *Review of General Psychology*, 5, 100–122.
- Mielenterveysseura: Väkivalta satuttaa. Haettu 28.5.2019 osoitteesta: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/v%C3%A4kivalta-satuttaa>
- Miller, W. R., & Thoresen, C. E. (2003). Spirituality, religion, and health: An emerging research field. *American Psychologist*, 58, 24–35.
- Murray, M. (2008). Narrative psychology. Teoksessa Smith, J (toim.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. 2nd edition. (s. 111–131). Los Angeles: SAGE.
- Niska, M. (2015). *Who is serving whom? An agency-for perspective on enterprise promotion in rural Finland*. Helsingin yliopisto, sosiaalipsykologian laitos.
- Niska, M., Olakivi, A., & Vesala, K. M. (2018). Haastattelumenetelmän tulkinat sosiaalitieteellisessä diskurssintutkimuksessa: esimerkkinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. *Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, 11, 93–113.
- Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, Perustuslaki §7 (1999).
- Ronkainen, S., & Näre, S. (2008). Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Näre, S. & Ronkainen, S. (toim.), *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Ruoho, A. (2010). Päästä meidät pelosta: Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä. Pro Gradu -tutkielma.
- Ruoho, A. (2015). *Vartiotornin varjossa: Toisenlainen totuus jehovantodistajuudesta*. Jyväskylä: Atena.
- Ruoho, A., & Ilola, V. (2014). *Usko, toivo ja raskaus: Vanhoillislestadiolaista perhelämää*. Jyväskylä: Atena.
- Sadati, A. K., Lankarani, K. B., Gharibi, V., Fard, M. E., Ebrahimzadeh, N., & Tahmasebi, S. (2015). Religion as an empowerment context in the narrative of women with breast cancer. *Journal of religion and health*, 54, 1068–1079.
- Shaw, A., Joseph, S., & Linley, P. A. (2005). Religion, spirituality, and posttraumatic growth: A systematic review. *Mental Health, Religion & Culture*, 8, 1–11.
- Uskontojen uhrien tuki ry. Haettu 21.4.2019 osoitteesta: <https://www.uskontojenuhrientuki.fi/>

- Vesala, K. M., & Rantanen, T. (2007). *Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Väänänen, K. (2011). Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa Hannus, R., Mehtola, S., Natunen, L., & Ojuri, A. (toim.), *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta. Ensi- ja turvakotien liiton raportti, 13* (s. 109–132). Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Wortham, S. E. (2000). Interactional positioning and narrative self-construction. *Narrative inquiry, 10*, 157–184.
- Ysseldyk, R., Matheson, K., & Anisman, H. (2010). Religiosity as identity: Toward an understanding of religion from a social identity perspective. *Personality and Social Psychology Review, 14*, 60–71.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset:

Voisitko aloittaa kertomalla lyhyesti, kuka olet, mitä teet ja minkälainen on suhteesi uskonnolliseen yhteisöön/yhteisöihin tällä hetkellä?

Kuvaile sitten omin sanoin tilannetta/tilanteita tai vaihetta/vaiheita elämässäsi (1 tai useampia), jolloin turvallisuuden tunteesi on järkkynyt? Kerro miten kaikki alkoi ja eteni.

Voit kertoa tapahtumista rauhassa sopivaksi katsomallasi tavalla.